

Dr.Ebdilmecît Şêxo

Gurzek Gotar
1880 - 1988

Dr.Ebdilmecît Şêxo
Berg:Hunermend Eslan Memo
Çapa yekem .2011 z .
Mafê çapê ji daner re parastiye.

Pêşgotin

Xwendevanên rêzdar !

Geva min di salên 1978 – 1988 an de li zanîngehên Mosko û Lênîngradê, beşê rojnamegeriyê dixwend, min ji xwe dipirsî, ma gelo,eger min xwendina xwe bi dawî kir,ma ezê bi çi zimanî rojnamevaniyê bikim ? Bersiva min herdem bê dudilî ev bû; DIVÊ EZ BI KURDÎ BINIVISÎNIM.Hin camêrên Kurd û Ereb ji min dipirsîn;ma kî û çend kesên Kurd dikanin bi zimanê xwe bixwînin?Ma ne baştir e kek Mecît tu bi zimanê erebî binivîsî,bê guman tuyê baştir û bi ferehtir werî naskirin ? Bersiva min bi kurtî herdem ev bû;ez berî her tiştî li navan nagerim û herweha jî ez li dijî zimanên biyanî jî nînim, lê wek hûn jî dizanin ,her netewek bi zimanê xwe tête naskirin,ango ziman nasnama miletan e... ,Paşê min ji wan dipirsî;kanî hûn bêjin , çima Rus, Alman , Ereb, Turk û miletên din bi zimanên dayikên xwe dinivîsînin?Ma gelo dayika me,ne dayik e? Ma şîra dayika Kurd ne şîr e ? Ma gelo kî dayika xwe bi dayikên din dughêre ?Erê rast e,

zimanê me bindest e, dijarî li pêşiya rojnamevan û nivîskarên Kurd hîn pir in; lê çi dibe bila bibe,divê em çanda xwe bi vî zimanî vejînin û pêşda bibin,ez bawer dikim ku rojek were ,nivîskar û xwendevanên zimanê kurdî dê pirtir bibin. Li gor van nêrînên xwe yê jorîn ,min rêzimana kurdî (Celadet Bedir Xan,Reşîte Kurd, Prof:Qenatê Kurdo),kovar û rojnamên kurdî mîna Kovara Çiya, Roja Nû,Dengê Komkar,Pale, Berxwedan , Berbang û yê din dixwendin û min ev gotarên di vê pirtûkê, di wê demê ,di weşanên kurdî de belav kirin, ev bû destpêka rojnamevaniya min.

Dr: Ebdilmecît Şêxo

Efrîn. 2011

YEKÎTIYA SOVYET

Hevalên hêja!

Silavên niştimanperwer û şoreşger ji Yekîtiya Sovyet li we dikim û derketina ROJA KURDISTAN pîroz dikim.

Hevalên dilsoz!

Kovara ROJA KURDISTAN hejmara yekê gihêste destên me û me gotarên wê bi dilşadî xwendin. Bê guman hundirê wê bi gelemperî gelek li xweşiya me bû û bi taybetî ew gotara ku bi navnîşana (Bi sergotina) ji bo yekîtiya tevgera xwendekarên Kurdistanê li dervayî welêt, pîr balkêş bû. Ji ber ku bi rastî, eva xwestekeke dîrokî ye, lê belê, divê komela xwendekaran nebe wek beşekî ji partiyekî rêzanî re û ewa komelê ji xwe re bike lîskek û instrûmentek (alavek) bi dest xwe de û bi wê komelê armancên xwe yên ramanî bi cîh bîne, mîna çawa hin komelên dîtir ta roja îro li ser vê rêçê diçin.

Lê bi rastî, wek di gotara we de jî hatiye, yekîtiya xwendekaran li ser bingehê kane pêk bê, ango bi kêmasî pêwîst e her mirovekî xwendekar bi giyanê

niştimanperwerî û pêşverûyê çekdar be û di karên rojane de baweriyên xwe mêlag bike.

Em hêvîdar in ku ROJA KURDISTAN bibe çireke xurt û îşqa(Ronahiya) xwe bavêje ser Kurdistanê û xwendineke baş li ser bike û ewa ji wê re bibe nimûneyeke dilsoz li dervayî welêt,rewşa gelê Kurd, ya belengaz, reben bide nîşandin, setemkarî, nijadperestî, çewsandina çînayetî ji milletên bêgane û hêzên pêşverû re diyar bike. Bila komele derebegan , bazarganên rêzaniyê, keysperestan, sermiyandarên keysebaz, yên ku bûne alozeke mezin li pêşiya tevger û rizgarbûna gelê Kurd, şermeze bike.

Lê, hevalên hêja, hêviya me ew e jî ku rojnama me, ROJA KURDISTAN xerektireka navnetewî bistîne û ewa bûyerên giring yên li welatên dîtir jî derbasdibin, li ser rûpelên xwe pêşkêş bike. Herweha jî em pêşniyar dikin ku ROJA KURDISTAN kanibe li ser rûpelên xwe yên dawiyê "Rêzimana kurdî" bide fêrkirin, ji ber ku li her welatekî derve mamosteyên zimanê kurdî nayên dîndin.

Xwendevanên niştimanperwer !

Em baş dizanin ku eva li ser milê ROJA KURDISTANÊ ne barekî hêsan e , ji ber wê , hêviya me gelek mezin e ku her kesek ta kane alîkariya

"KOVARA XWE ROJA KURDISTANÊ"bike,
nemaze hêviya me ji nivîskar,dîrokvan û helbestvanên
Kurd pirtir e.

Herweha kovara me bi vî şêweyî tenê, kane roleke
mezin û buha di tevgera milletê Kurd de bilîze.

-Bimre koletî, bijî azadî !

-ROJA KURDISTAN bixwîne û bi gotarên xwe
dewlemendtir bike !

Hin xwendekarên Kurdistan li Yekîtiya Sovyet.¹

15.2.1980

Kovara Roja Kurdistan , hejmar , 2, Tebax , 1982, Berlîna
Rojava.

Têbînî:Min ev kurtename bi navê hin xwendekaran li
Sovyetistanê ji kovara me re şandiye.

STÊRKA GEŞ

Kurdux

Hevalên Rêdeksiyona Roja Nû!

Silavên welatperwer û şoreşgerî li we dikim, serkewtinên hêja ji we re hêvî dikim û serfiraziyê ji kovara dilzoz re tikayê dikim ...

Hevalên berêz !

Ev gotara ku min niha j we re şandiye, bi nêrîna rojnamevanîyê ji wê re dibêjin: (Oçirk) ev jî cureyeke ji ji cureyên gotaran , lê bi zimanê me çî jê re dibêjin, bi rastî ez ji wê re hîn gotinekê nikanim bibînim, eva jî bêgumn ji şundamayêna me tê. Ez tikayê ji hemû hevalên ku dinivîsînin, dikim ku ew berxwe bidin, hêdî, hêdî hemû cûreyên gotaran ji kovara delal re binivîsînin, ta ku kovara me bibe gulistaneke bedewtir û dewlementir.

XXXXXXXXXX

(...Duhemîn mamoste ye,
zaneyekî hozan e,
wilo pîr e, nebê pîr e,

li cem me pir mezin e,
ewa Kurdê we, Qenat e.
Çiqs bêjî hêja ye,
cihê hêviya Kurda ye ,
dilê wî xurt , jîr e,
ronhiya çavên min e,
behlewanê xebatê ye. X

X: Hejar,dîwana (Bo Kurdistan) çapa sêhem, rûpel
83,Mosko 1958.

Helbestvanê gernas bi bonya serdana xwe li bajarê
şoreşger û qehreman Lênîngradê helbestek zor
giranbuha li ser wê weşandiye, destpêka wê helbestê
bi vî şêwayî jêrîn e ..

Ezê herim Lênîngiradê,
Li wê derê sê hevalêmin hene
Yek Kerîm Eyobî ye ,
duhemîn mamoste ye ,
Ya sêhemîn jina Kerîm Eyobî ye .

Emê hîn gelek baş di van rîzên sakar de
behlewanê xebatê nas bikin .

Belengazbûn,serma, sêwitî , hejarbûn ,rojên bêzarî ,
hemû ji xortê reben Qenat re ji karên rojane bûn . .

Bêganebûn û biyanbûn bi carekê nebûn alozên dijwar li pêşiya pisporê me, xortê dilgerm ji niştimanê xwe re, zimanê diya xwe Kurdistan , zimanê bindest, pariyê devên guran, istiriyê çavên riçperestan hîn bibe.

Dilsozê welêt bi mêranî , mertî , bi giyaneke polatî li hember bahozên hingirî rawestiya, fêrbûn û pêşdaçûna zimanê kurdî bûne armancên pîroz li cem ciwanmêrê me Q. Kurdo.

Têkoşîn ji bo rûxandina dijwaran, hilanîna kend û kospan herdem ji karê behlewanê pêşeroj bûn, ewî qelsî û gelorbûn (tembelbûn) nasnedikir, bi çalakî di rêya rast û durust de diçû û hîn jî ewa berdewa me.

Ev ne pesneke mezin e, gava ku mirov bêje, Apo Qenat kaniyek ji kaniyên Kurdistanê pir dewlemend e, ewa ji gelê Kurd re bexteke mezin e, rola wî di pêşdaçûna zimên û rêzimana kurdî de gelek mezin e, bihabûna afrandinên wî nayên nirxandin û pîvan.

Bextê gelê me Q. Kurdo di 30 Tebaxê de, sala 1909 an de li gundê Sozê li parêzgeha Qersê li Kurdistana Turkiyê ji dayik bûye. Bavê wî cotkar bû, ewî di sala 1918 an de tev mala xwe barkirin navçeya Abaranê li parêzgeha Rewanê ,paşê ewî mala xwe bir bajarê Tiflîsê û ewan li wir rûniştin .Di sala 1928 an de Partî Kumunîstê Ermînistanê 9 xortên Kurd şandin

Lênîngradê ji bo xwendinê ,Qenatê Kurdo yekek ji wan bû.Qenatê Kurdo li fekulîteta palan hîn bû û piştî kutabûna vê fekulîtê, ew bûye xwendekarê zanîngeha Lênîngradê.Qenatê Kurdo hîn di kursê sisiyan bû, ewî waneyên zimanê kurdî didan sê xortên Kurdan û herweha jî keç û xortên Rus yê ku dixwastin bibin Kurdnas.Ewî di 20 Hizêrana 1940 î de pileya Doktorîyê di warê Kurdnasiyê de tewaw kir. Q. Kurdo di salên 1932 – 1935 an de di zanîngeha Lênîngradê de bûye mamoste , ewa di salên 1945 – 1953 an de mîna lêgerînavanê zanistiyê di Insîtuta Nijadnasiyê ya Akadêmiya Zanistî de li ser lêgerînanên dîrokî û nijadnasiyê Kurd dixebtî û piştî damezrandia beşê lêgerîna kurdî di sala 1960 î de, ewa bûye serokê wî beşî û ta niha jî ew serokê wî beşî ye .

Erê, belê, apê me Q. Kurdo bi salan pîr e , lê dilê wî gelek xurt û can e , tevî ku ewî heftê sal derbaz kiriye , agir û birusk ji birûv û çavên wî dipijiqin , ewa ta niha jî bi jîrbûn , bê westandin dinivîse û pirtûkên giranbuha werdigerîne zimanê dayika xwe .

Belkî mirov ji xwe pirske, çima helbestvanê gewre Hejar nav li Qenatê Kurdo kiriye BEHLEWAN, ma rast; vê tîtila nirxbuha cihê xwe girtiye ?

Dilsozên me xwendevan , wê bersivên van pirsên jorîn di van rêzikên jêrîn de bibînin, Qenatê Kurdo ser sed karî zanistî re nivisîne û gelek kar ji kurdî wergerandine zimanê rusî , ji giringtirîn berhemên wî ev in: Rêzimana kurdî (Zaravê kurmancî ya Başur), Mosko, Lênîngrad, 1957 2- Ferhenga kurdî –rusî, Mosko, 1960. 3- Rêzimana Kurdî (Pirtûka xwendegehî)- Yêrîvan - di van salan 1949 , 1960 , 1965 , 1970 , 1978 de bi zimanê kurdî çap bûne. 4- Rêzimana kurdî (zaravê kurmanciya Başur û zaravê Bakur) Mosko , 1978 . 5- Rêzimana kurdî bi zaravê kurmancî bi tîpên latînî, li Frankfurt Am Mayinê, 1981. Ji weşanên Komkarê, gelek karên wî niha ji bo çapê amede ne û herwisa jî ew niha pir afrandinên din amede dike .

Ma gelo; ev nimûneyên mezin ji me re nabin mêlag ku em bi helbestvanê xwe niştimanperwer re yek bin !? Gava ku Apê me bi xurtbûna dilê xwe li ser kenarê çema Nêva seyranê dike , ew girava Wanê ya ku bi xwîne ciwanmêrên Kurdan hatibû sorkirin bi bîra xwe tîne, tevî ku Nêva ewqas bedew û gernas e lê Q. Kurdo wê şîrîn nabîne , belkî ew gotinên hevalê xwe yê rumetdar Cegerxwîn bi bîra xwe tîne . ŞAM ŞEKIR E , LÊ WELAT ŞÎRÎN TIR E .

Gava ku Q. Kurdo di şevên Buharê de li ewran sêr dike ,bi dilekî birîn bi stêrkên geş re rûliken dibe, qey ew di ber xwe de dibêje:Zarên Kurdistanê dê rojekê wek van stêrkan li baniya welatê me ronahiyê bidin û herweha kalemêrê me herdem bi zarên Kurdan re rûlken e,qey ewî bawer kiriye ku mizgînên şadman di bin zimanên wan da ne Mizgîna welatekî azad û wekhevî ...

Salên dirêj û tendurusteke durust ji Qenatê Kurdo re !Bila ewa bimîne gernasê çalak û herdem ji welatê xwe re bibe STÊRKA GEŞ.²

Roja Nû, hejmar 34-35 , sal, 1982[†]

Hevpeyvîn bi Prof. QANATÊ KURDO re

Kurdux

Di roja 31.5.1982 an de keysek zêrîn ji min re lêhat û min kanî bi hozanê gernas prof.Q.KURDO re di mala wî de hevpeyvînek çêkira.

Bi malavabûna hozanê me ez vê hevpeyvînê pêşkêşî xwendevanên welatparêz dikim.

Kurdux:Mamostê berêz!Çawa zaravên kurdî peyda bûne û çend zaravên bingehîn di zimanê me de hene ?

Q. kurdo: Dîroka peydabûna zaravên kurdî gelek dirêj û dijwar e,lê ez kanim bi kurta hî çend gotinan bêjim: peydabûna zaravan di zimanê her miletekî de hene,ew jî bi mercên dîrokî ve hatiye girêdan,yanê bi nêrîna ramiyarî(rêzanî), bandora aborî û civakî ve bi kîratiye girêdan û herweha bi vê şêweyî jî zarav di zimanê me de jî peyda bûne.Pirbûna zaravan bi taybetî di zimanên bindest de çê dibin ,em bêjin berî "Şoreşa Oktobera mezin"di zimanê rusî û nav zimanên din de jî bêtirî zaravekî hebûn,lê piştî

serkewtina şoreşê, zaravên zimanê her gelekî ji hevdu nêzîk bûn.

Ji bo nimûne, di zimanê ermenî de, du zarav ji bo wêje hebûn, yê Rojhilat û yê Rojava; bi van herdu zaravan pitûk û kovar dihatin çapkirin. Lê gava ku "Şoreşa Oktoberê" bi serket, herdu zarav bûne yek û niha zimanê lîtratûra gelê Ermen yek e.

Di zimanê kurdî de jî zarav pir in, lê yên bingehîn Evin: Kurmancî bi ser Kardoxan ve têtê naskirin. Soranî bi ser Madan va têtê naskirin. Lêtratura kurdî bi van herdu zaravan ta niha gelek têtê nivîsandin. Eger welatekî me jî ava bibe, yan komareke kurdî li perçakî Kurdistanê çêbe, serdarên komarê kanin di wê demê de gel bi herdu zaravan hîn bikin û hêdî, hêdî herdu zarav kanin bi yek bin.

Kurdux: Mamoste ! Avakirina komareke kurdî, yan jî Kurdistaneke yekbûyî dibe siba be , yan sibê din be, Lê di baweriya te de îro çî pêwîst e em ji bo vê yekê bikin?

Q.kurdo: Erkê her nivîskarekî, helbestvanekî, rojnamevanekî, rewşenbîrekî niştimanperwer ev e: Gava ku nivîsar , helbest û gotaran dinivîsîn, gerek e (pêwîst e) hêdî, hêdî zaravên kurdî têkel (tevlihev) bikin û li bin nivîsarên xwe de weke ferhengokekê bi

çûk çêkin û gotinan ronahî bikin,em bêjin (Ramyarî: Rêzanî),(Tevlihev: têkel û hwd.)

Ev kara ji bo pêşdaçûna zimên û wêja kurdî alîkariyeke mezin e û di demekê de jî, ewa ji bo serwerên Kurdistana me, ya ku dur yan nêzîk avabe, alîgireke gewre ye.

Birayên me Soran niha gelek berxwedidin ku bi tîpên latînî binivîsînin û destpêkirine,eva jî,ji bo yekbûna zaravên kurdî gaveke zor fereh e.

Lê tiştê ku ez nemaze (Bi taybetî)dixwazim li ser rawestim (Bisekinim) û giringiyeke buha pêdimê eve: Ronakbîrên me pewîst e zaravên kurdî çak hîn bibin, bê vê yekê armanca me bi cîh nayê.

Kurdux: Kînga koma Kurdnasiyê sazbûye, karên wê çi ne û niha ewa çi dike?

Q. Kurdo: Dîroka koma Kurdnasiyê gelek dirêj e, lê ezê bi kurtî hin tiştên giring li ser wê bêjim;lêgerîn û xwendina kurdî bi taybetî piştî şerê" Niştimanperweriya Mezin"1941-1945 bi pêşket,lê tamar û koka pêşdaçûna lêkolîna kurdî li Rusistanê de vedigere nivî sedsalên 19 an. Di wê demê de xwendin û lêgerîna jîna gelê Kurd li "Akadêmiya zanistî li Rûsiya"destpêkir, ji bo nimûne: p. lêrx yek ji hozanên

Rus bû , yê ku di warê zimên, dîrok û Kurdnasiyê de xerîk dibû , di salên 1856-1857-1858 de afrandinên bi rûmet û giranbûha li ser Kurdan derketin.

Koma Kurdnasiyê li "Însîtuta Rojhilatnasiyê, ya Akadêmiya Sovyetistanê" di sala 1956 an de saz bûye, û Orbîlî serokê wê bû. Di sala 1957an de, ez bû me serokê wê komê û ta niha bi serdariya min, koma Kurdnasiyê lêkolîn û xwendina kurdî dike, ewa li ser dîrok, nijadnasî (Êtnogirafiya), zimannasî, zargotina Kurdan, wêje û çanda kurdî dinivîse .

Di sala 1957an de J.X. Bakayv bi seroketiya Orbîlî ferhenga kurdî-rûsî çêkiribû û ewa hate çapkirin.

Lêgerîn û lêkolînên X. Bakayv li ser zaravên Kurdên Turkmîniya û Ezêrbîcanê bi serdariya min hate amedekirin û çapkirin.

Koma me gelek kar kiriye, wek nimûne: M.B. RODÊNKO jineke Rus e, ewa şagirta min bû û min ewa fêrî zimanê kurdî kiriye û ewê têkstên "Mem û Zînê" ya Ehmedê Xanî û ya "leyla û Mecnûn" ya Xarisê Bitlisî, Şêx Senhanê ya Feqî Teyran, çîrok û zargotinên kurdî vegerandine zimanê rusî.

Me 12 şêweyên "Mem û Zînê" ji bo çapxanê amede kirine. M.S. Jekîlîna kitêbnasiya (Bîbliyogirafiya

Kurdan) çapkiriye.Min û M.S. Jekîlîna bi hev re pirtûkek ji bo çapkirinê amedekiriye,navê wê "Kilamên Evînê" ye.

Lê tiştên ku em niha li ser dixebitin;pirsên dîrokê, ziman,wêje, nijadnasî û folklorê gelê Kurd in,evan pirsan hemû bi hev ve girêdayî ne, evan lêgerînan; dîrok û kultura netewa Kurd nîşanî me dike.

Koma me xerîkî dîroka eşîrên(Êlên) Kurdan e û ewa bi lêgerîna zaravên goranî,lurî û yê din ve jî mijûl dibe.

Kurdux:Spas mamoste Q.KURDO,ez ji dilbirînê xwe de te û koma te bi germî pîroz dikim, tendurustiyê(sihetê) ji we re tikayê dikim, serfiraziyê, serkewtinên hêja û gewre ji we re hêvî dikim.³

X:Kurdux:(Ebdilmecît Şêxo).

Rojnama Roja Nû, hejmar , (38- 39) , 1982. Siwêd.

FUTBOLÎTEKÎ KURD LI DÎNAMO MOSKO

Goram Ecoyêv lawekî Kurdên Sovyetistanê ye, ew zor bi navûdeng e û ew di warê lîstika futbolê de pir jêhatî ye. Berê G. Ecoyêv di koma Tîblîsê de dilîst, lê niha ewê di koma "Dînamo Mosko" de roleke mezin girtiye. Mamosteyê T.R.S.S. emekdar li ser wê gotiye: "G. Ecoyêv jê xerap nalîze, hunera wê di lîstikê de bilind e, ew baş pêşiya xwe dibîne û dizane kî li ku ye (Rojname sporta Sovyet meha Gulanê 1981) .

Di meha 7an de G. Ecoyêv bi koma Dînamo-Mosko re hate bajarê Yêrîvanê. Dema ku vê komê li hemberî koma Yêrîvanê dilîst, min û rojnamevanê "RIYA TEZE" Pirîskê Mihoyî bi G. Ecoyêv re hevpeyvînek ji kovara "Dengê KOMKAR" re pêkanî, li jêr em vê hevpeyvîne pêşkeşî xwendevanên xwe dikin.

PIRS: Tu kanî ji Kurdên dervayê welêt re xwe bidî nasîn?

BERSÎ: Ez di sala 1961an de li bajarê Tîblîsê ji diya xwe bûme, ez lawê mîletê Kurd im. Navê diya min Nanê Emo ye, navê bavê min Şekroyê Elî ye. Min xwendina bilind li fakulteta aborî (Êkonomî) li zanîngeha Tîblîsê kuta kiriye.

PIRS: Lîstika te kînga destpêkiriye û tu çawa gihîştî nav koma Dînamo- Moskoo?

BERSÎV: Ez hîn deh salî bûm, min dest bi lîstikê kiribû, hîn di destpêkê de jî, ez di nav koma "Xortên Dînamo de" dilîstim û ji sala 1981an û vir de, ez di koma "Dînamo- Mosko de" dilîzim.

PIRS: Heval Goram hûn li kîjan welatê biyanî lîstine?

BERSÎV: Belê, ez li van welatan lîstime; Yugoslaviya, Çêkoslovakiya, Bulgaristan, Engilistan, Firense, Tirkiyê û li Meceristanê.

PIRS: Lê hûn li kuderê serketin û li kuderê we derda?

BERSÎV: Em li Tirkiyê, Yugoslaviya, Engilistanê, Çêkoslovakiya bi serketin, lê em li Meceristanê bi binketin.

PIRS: Birayê delal! Tu wextê xwe ya vala çawa derbaz dikî?

BERSÎV: Ez wextê vala bi şanoyê û xwendina pirtûkan derbaz dikim.

PIRS: li ser çi tu pirtir dixwînî?

BERSÎV: Berî her tiştî li ser gelê xwe dixwînim, ji min re pir hewaskar e ku ez serpêhatiya miletê xwe bizanibim û herwiha li ser evînê û dêdektîvê jî, ez dixwînim.

Spas û herdem serketin ji we re .⁴

Dengê Komkar, hejmar, 45 ,sal, 1982.

Têbînî (1): Navê min bi şaşî di gotarê de ne hatibû, lê min ew şaşiya bi xwe serest kir.

BAWERDAN LI SER « YKBIN »

KURDUX

"Wêje ji bo gelê binbest,yekemîn minare ye,ku millet kane li ser wê bêzarî û dengê nalîna xwe bighîne hemûyan".

Bêlînskî

Dengê nalîna helbestvan Gundî gelek caran di riya « DENGÊ KOMKAR » de yan « ROJA NÛ » de diket guhên welatparêz û rebenên gelê Kurd.Min hergîz (hertim) bi evîneke sihrebazî çaweriya helbestên Gundî yên teze dikir û ez bendewariya derçûna dîwana Gundî dibûm,belkî heval û hogirên min pir bin ,lê helbestvanê ciwanmêr û şoreşger tîbûna me di demê xwe de şikand û dîwana xwe bi navekî zor nirxibind «YEKBIN » weşand.

Ji demeke kurt de « YEKBIN » gihêşte destên min, ev dîwana encama tamargivaştin û xûh herkandina heft salan e,ewa ji

" *Bo karvana kewandina birînan*

Karvana serketin û newrozan

Karvana jiyan...

Diyarî bo hevalan" hatiye kirin.

« YEKBIN » bi pêşgotineke zor dirêj û pir hêja hatiye nivîsandin. Gundî bi çend gotinên şêrîn û sakar riya rast şanî me dide û dibêje:

«Armanca me jî azadiya gelan e

Armanca me wekheviya gelan

Wekhevîya jin û mêran...

Di vê riya dûr û dijwar de

Hunermend.. helbestvan.. nivîskar..zana...

Fîlosof giyanê(rihê) karwanê xebatê ne..

Çirayên geş in... »

Helbestvanê me yê pispor bi axîneke kûr, bi dengêkî zîz û nerm rexnê li yên ku zimanê dê û bavê bi zimanê biyaniyan duguhêrin dike û lomikirina xwe bi gotina bîrwerê gewre Ehmedê Xanî mêlag(isbat)dike.

"Ma mirov zaroyê xwe yê nexwaş bi zaroyê cîranan yê xwaş diguhêre..?"

Di diyariya me « YEKBIN » de , 42 helbest di hundirê (100) rûpelan de hatine, lê rênasê me di malkên xwe yên nazdar û mîhreban de, xwe dide ber

çavan ku ewa lawê demê ye, lawê gelê xwe ye û bê rawestan(seknandin) nobedarê rêzaniyê ye. Çavnêrîna xwe herdem li bûyerên cîhanê û li şoreşên azadiyê ye, wêneyên mezin ji serkewtinan werdigire (distîne), loma (ji ber vê) ewî tu nav baştirîn û giringitrîn ji navê « YEKBIN» ji dîwana me re nikarîbû bidîya. Helbestvan dibêje: "*Min dî bê yekbûn rê naçin serî....serketin çê nabin,loma min ji banga « YEKBIN »*" tişt baştir nedît ".

Mijarên bingeîn li cem evîndarê azadiyê,dijminê setemkariyê, pêşengê civaka xwe,"Gundî" welat û wekhevî ne.

Helbestvan rewşa hemû alî û diyardeyên jiyana gelê xwe bi gelemperî (giştî) û bi awayekî dilêrî nîgar kiriye û ewanan danîne ber çavan.Gundî hiweyên (sedemên) şûndamayîna jîna reben û hejaran bi şorên xweşik û wêjeyî dide xûyakirin.Şûnketina gelên setembar(bîndest), çewsandina çîna karker bi hebûna Împiryalîstê û segên wê yên parêzkar û rastgo ve bi kît girêdid , rola çekên wan şermeze dike.

Helbestvan dibêje:

*".. Mepirsin ji ku tèn çekên kuştin û talanan
mepirsin ew diçin ku,*

mepirsin li kune bazarên çekan."

Ev nimûneyên ronahîkirî, me neçar dikin, ku em navê Gundî dînin kêlek (rex) helbestvanên rê-alîst.

Eger em çend têbîniyan li ser « YEKBIN » di çarçewên hunera wêjeyî de bêjin, em nikanin ewqas samana wêjeyî di wir de bipesinin, wek nimûne ; pêjin (xeyal) di helbestên Gundî de jar e , lê tevî vê nirîna min ,em di pirtûkê de hin lihevgrirtinên gelek xweş û ciwan dibînin.

Evîndarê azadiyê dibêje:

" Nemane çêla şîr jê didoşî,

emê bişewitînin tariyan

emê xewnên reş têxin gornan ."

Lê bi rastî, hûnana kêşesaziyên malikan di helbestên Gundî de bi hunermendiyeke xweşawaz li hevhatine. Gundî mamostê xortan e, ew dengê nûjenbar e, xameya wî (pênivîsa wî) çak û çalak e, Tewfîq Hekîm gotiye: " Şêwe bi xwe mirov e ". Gundî jî bi awayî nivîsandina xwe, dil û ceger ji sîngê xwe derxistine û weke kizotên êgir li ser rûpelên dîwanê bêderek jê avakirîye, dûman û kel jê radibin, di ber çavên me re derbaz dibin, şopa wan bêguman, dê di hundirê me de

bimîne û dendikên serbestiyê di gulistana wêjeya kurdî de biçînin û dê gulên geş tê de şiqin bidin.

« YEKBIN » axê ziya telbîz dike,daran av dide, latan ji pêşiya rêka me bi hêrs radike,xewkiriyan hişyar dike,xwîna sor û niştimanperweriyê berdide tamarên heval û hogirên xwe,nexweşbûna tera û merabûna Kurdan bi dermanê yekbûnê dizane.Kî dizane û texmîn dike ku helbestvanê me wê di ayênde de hîn çi fêreyên hişmendî bide zarên gelê xwe.

De bila gotinên mamostan berbat ne bin...

De bila rêça me rêça wî be.De bila zaîngeha me dewlmentir be.De bila « YEKBIN » li xortan pîroz be....

X:Rojnama Roja Nû 1982 Siwêd.

X:Gundî(Dr.Sadiq Birîm ji Rojavayê Kurdistanê ye.).

Rojnama KURDISTAN

22 Eprîl 1898- 1902

Kurdux

Ez ji hezar tankî û ji hezar leşgerî natirsim, lê gotarek di rojnamê de min ditirsîne.

Napilyon Bonpert

Dîroka her kovar û rojnamekê bi awakî diyalîktîkî bi dîroka wî gelî ve hatiye girêdan ,rewşa gel bandura xwe yekser li ser derçûn , pêşketina kovar û rojnaman nîşan dide.

Di tevgera rizgarî û azadîxwaza gelê Kurde mirov dikare bi hêsanî bêje,wekî kovar û rojnamên kurdî roleke mezin dilîzin û ew nikanin ji vê tevgerê cuda bibin.Rojnama Kurdisan jî bi jiyana gelê Kurd ve hatiye girêdan.Wek tête zanîn,peydabûna giyanê

welatparêziyê di nav Kurdan de di destpêka sedsalên 20 an de bilind û tuj bû û rojnama Kurdisan di demek wisa de derçû.

Eva rojnama di 22 Eprîlê di sala 1898 an de li paytexta Misrê – Qahîre – hate çapkirin , xudanên vê rojnamê Miqdad Midehet Beg Bedirxan û Ebdil Rehman Beg Bedirxan bûn.

Rojnama Kurdistan hertim li cihekî dervediket,ji ber sedemên taybetî û giring cihê çapkirna wê dihate guhartin,hejmarên 1- 5 li Qahîre, 6-19 li Cinêvê , 20-23 careke din li Qahîre , 24 li Londonê, 25 -29 li Folkstinê, 30-31 careke din li Cinêvê hatine weşandin.Rojnama Kurdistan di dîroka kovar û rojnameyên kurdî de , rojnama yekemîn e , ji ber vê jî, Kurdzan Dr. Meruf Xeznedar di rojnama -Eltaxî - de li ser derçûna rojnama Kurdistan gotarek nivîsî û di wir de diyar kir ku pêwîst e roja 22 ê Eprîlê bibe cejneke rastîn ji rojname û kovarên kurdî re.Dr. Mistefa Resul di pirtûka xwe - li ser rojname û kovarên kurdî di sala 1973 an de) dinivîse:Ev rojnama bi zimanê Kurmanciya Bakur (Zaravê hêla Botan) hatiye çapkirin , rojname her du heftan û bi çar rûpelan derdiket, tîpên wê bi erebî û bi şeweya

farişî bû û ji hejmara sisyan de gotarên bi zimanê turkî jî tê de hatine weşandin)

Giringiya vê rojnamê,ne tenê ji ber ku ewa rojnameyeke kurdî û yekemîn bû ,lê ji ber ku ewa rojnameke rêzanî û dîrokî bû. Rojnama Kurdistan bi hêsaniya nivîsandinê,bîrûbaweriyên xwe û bi enalîzên xwe hatibû naskirin.Di hejmara yekemîn de Miqdat Beg bi her awayî berxwedaye û gazî li gelê Kurd kiriye ku zarokên xwe ji bo wergirtina zanistiyê bişînin dibistanên dervayî welêt. Di rojnamê de wisa hatiye nivîsîn:Em hertim ji alîkariya we re amede ne. Miqdad Beg ne tenê dixwast gelê Kurd bi giyanê welatperweriyê perwerde bike lê daxwaza wî jî gel hîn pirtir bûn, ewî di hejmara sisyan de nivîsî ye;mirov çiqas ji welatê xwe hez bike ,dîsan ji ber nezaniyê, ew nikare ji welatê xwe re qencyê bike . Rojnama Kurdisatn bi tu rêxistinan ve ne hatibû girêdan, ji ber wê jî,ewa di nav Kurdan de û li Kurdistanê baş belav dibû,wek nimûne:Hozanê Mêrdînê Elî Husên Emedî ji rojnamê re name dişandin û herweha gelek nameyên din ji Diyarbekirê di rojnamê de dihatin weşandin .

Padişah Ebdilhemîd di navbra Kurdan û Ermeniyên de hertim agir gur dikir û xêra wan ne

dixwast. Rojnama Kurdistan bi xurtî li dijî zordestî û lêdanên Padşah Ebdilhemîd radiwestî; rojnama Kurdistan li ser rûpelên xwe diyar kiriye ku gelên Ermen û Kurd biraderên hev in û digot: (Ebdilhemîd tenê dijminê me yê rastîn e, eger em Ermeniyên bîla sebeb bikujin, rojekê bê ku miletekî dinê wê bê me bikuje ..)

Rojnama Kurdistan ji aliyê din li dijî (Alayên Hemîdiyê) yên ku bi pêşneyarên Zekî Paşa hatibûn saz kirin bi xurtî kar dikir û ewê dinivîsî (pêwîst e Ermen û Kurd bi hev re li dijî zordestiya Sultan Ebdilhemîd rwestin ..), herwisa jî rojnama Kurdistan, rojnameke wêjeyî bû, di wir de afrandinên Seyda Ehmedê Xanî, Hacî Qadir Koyî dihatin belav kirin. Dîsan ewê jî di warê pêşketina zimanê kurdî de roleke pir mezin lîstîye. Dr. Kemal Fuad li ser vê rojnamê di vî warê de diyar dike ku; zimanê kurdî heta dawîya sedsalîya 19 an, zimanê peyvandinê û helbestan bû, ji ber vê yekê jî, derketina rojnama Kurdistan di sala 1898 an de di nava dîroka zimên û wêjeya kurdî de cihekî girîng girtîye.

Ez di vê gotara biçûk de dixwazim ku em hemû bi hev re cejna kovar û rojnamên kurdî pîroz bikin û em gotinên zane Dr. Meruf Xeznedar ber guhên xwe

re derbaz nekin. Ez dibînim kêmasiyeke mezin e ku rojname û kovaên me her sal pirozbahiya cejna xwe nakin. Ez hêvîdar im ku emê rojekê ji rojan vê şaşiyê bibînin û hin tiştan jî ji dîrokê fêrbibin .

X: Kovara Roja Nû hejmar 1, Siwêd sal. 1983.

Bi Hozaneke Kurd re

Dr.Zerê Yosif

Kurdux:Yekitiya Sovyet

Civata Yekitiya Sovyet bi hozanên xwe gelek gernas û navdar e, di ser sed pêncî netewan re îro di bin ala sor de, di bin baskên wekhevîyê de jiyana xwe bi hewas û dilşadî derbaz dikin; sêstêma sosyalîstiyê cidabûnê di navbera gelan de nas nake, çî millet biçûk be yan jî mezin be. Kurd jî li Sovyetistanê ji wan milletên biçûk e. li gor çavkaniyên devkî, hejmara wan nîzîkî 300 hezarî ye, gelê me li vir li pênc komarên Sovyetistanê belav bûne. Lê ev belavbûna bi malavabûna rêzaniya drust ne bûye aloz û kend li ber pêşdaçûna milletê me li Sovyetistanê, çareserkirina doza jinan û parastina mafên wan bi pirsên netewan re çareser bûye, dubendî di navbera jinan û mêran de nemaye. Jinên Sovyetistanê bi rûmetî û çalakî rex mêrên xwe di pêşkewtina civakê de paydar in. Dîroka vî welatî bi nimûneyên zindî pir dewlemend e, keç û jinên kurdan jî xwe kêmtirî jinên milletên din nabînin û ewanan jî ji pêşeroja gelê xwe, tore û zimanê gelê xwe re xemxwar in û bi hemû hêzên xwe, jîna xwe

raberî çand û lîteretura Kurdan dikin.Yekek ji wan afretan ,keça jêhatî ,rewşenbîr û zane ZERÊ YOSIF E.

Xûşka me, Zerê Keça Arêf Yosif e , bavê wê palecî bû , Zerê hîn şeş salî bû, sêwî maye, ewê ji çûkiya xwe de ji xwendinê hez dikir û bi serfirazî xwendina xwe bi xelata zêrîn kuta kir. Zerê mirazê dilê xwe bi cih anî,di sala 1954 an de ewa dibe xwendekara fekultêta Rojhilatnasiyê,di beşê îranî de li Lênîngradê. Zerê hîn ji sala sisyan de li fekultêtê dest bi xwendina zimanê kurdî li cem mamoste Q. Kurdo kiriye . Ewê di sala 1959 an de fekultêt bi serkewtineke şehnazî û bi tengeheke bilind dawî anîye.Ji ber ku Zerê ewqas jîr bû,mamostên wê li wê pêşniyar kirin ku ewa xwendina xwe hîn berdewam bike, Zerê bi hewaseke gewre û bi evînî jiyana xwe ya delal diterxîne xwendinê û ewa nama Doktoriyê li ser mijara (pêşnav û paşnav di zaravê Soranî de) bi serweriyê Prof. Qenatê Kurdo di sala 1965 an de werdigre . Di pişt re,Zerê yekser dibe xebatkarê Însîtuta Rojhilatnasiyê (Bêşê Kurdnasiyê) û ewa di wir de weke hozan di warê zimanperweriyê de bi çalakî dixebite . Keça gelê xwe Zerê û akadîmîkerê gewre Q. Kurdo bi hev re ferhenga zimanê kurdî (Soranî-

rusî) amede dikin , ew herdu ferhenga xwe di sala 1970 î de kuta dikin û di sala 1983 an de wê li Mosko didin çapkirin.Li vir pêwîst e em bêjin jî, mîna Q. Kurdo û Zerê Yosif bi xwe dibêjin: Divê em navên hin hevalên Kurdên Soran jibîrnekin , ji ber ku wan jî mîna M. Xeznedar, Kerîm Eyobî, K. Mezher, Cemşid Heyderî û kesên din jî di amedekirina vê ferhengê de alîkariya me kirine.

Zerê Yosiv di sala 1970 î de dest bi xebateke nûh li ser zaravoka Sulêmaniyê (Kurdistana Îraqê) dike û ewa berhema xwe bi vê navnîşanê (Zimanê wêjeyî ,nûjenbar yê Kurdên Îraqê) di sala 1970 î de kuta dike , lê dîsan Zerê dibêje: Pêwîst e ez alîkariya hevala xwe ya zane , Kurdnasa Rus , Îrîna Simîrnuva di amedekirina vê berhemê de jibîrnekim, herweha jî Q. Kurdo lêvegerek hûrgilî li pirtûka min kiriye .

Naveroka vê pirtûkê li ser rêzimana zaravê soranî (Navçeya Sulêmaniyê ye), Hozanên mezin wek Îrîna Simîrnova û Kawis Qeftanî (Bawerdan) li ser vê berema zanistî weşandin û nirxeke payebilind dane vê afrandina zanistî.

Hozana me ya dilgerm Zerê Yosif gelek karên din girîng wergerandine zimanê rusî ,ewê pirtûkek

din bi sernavê (têkstên - deqên - Folklorê kurdî ya Başur) di hundirê 210 rûpelan de weşandiye, naveroka vê pirtûkê cure cureyî ye ; çîrok , metelok , têderxistin û stran.

Dîsan Dr. Zerê ev berhema xwe ya jorîn ji zaravê soranî guhaztiye tîpên latînî .

Dîsan ji berhemên Zerê Yosiv ev in:1- Folklorê hunrewakanî kurdewarî ya Mehemed Kerîm Şerîf . 2- Destnivîsara Kurdistan Mukriyanî (Çîrok li ser tabanan). 3- Çend çîrok ji rojnama (Jîn) ya ku Piremêrd diweşand. Zerê Yosiv dibêje: Hîn mijarên têkel di pirtûkeke serbixwe de çawerîya çapê dike . Hozan Zerê Yosif ji sala 1979 an de li ser rêzimana Mewlewî dixebite,Zerê dibêje:Min ev karên zanistî hildane ser milên xwe,ji ber ku hin lêgervanên ewropî mîna D. N. Meknêzî dibêjin û dinvisînin ku zaravê hewramî ne ji zaravên zimanê kurdî ye.

Zerê hîn dibêje:Em dixwazin ji wan hozanan re mêlag bikin ku zaravê hewramî yê gelê me ye, ji ber ku em bi xurtî dizanin ku ewanan li ser şaşiyê ne . Hozana me hîn pir karên din hêja û nirxbuha kirine, ewê li gor sî gotarî li ser rêzimana zimanê kurdî (soranî) dane weşandin, ji bilî van jî, ewê çend

çîrokên Mehemed Mewlod wergerandine ser zimanê rusî mîna (Pêncî fils),(Bê welat nîm), (Awerkan).

Dr. Zerê hîn bê westan û rawestan xebatên xwe yê zanistî pêşda dibe , em jî bi xebata keça Kurdan serbilind û serfiraz in ,eger em bi nêrîneke zanistî baweriya xwe li ser hozana xwe bidin;bê guman ,emê bi hêsanî navê Zerê Yosif deynin rex jinên Kurdan yê di dîroka me de bi navûdeng in, mîna Edle Xnim, Rewşen Bedirxan û h.w. d.

Li dawiyê em gelê xwe bi serbilindî bi hebûna keça Kurdan, Zerê Yosif pîroz dikin , em pir bi bawer in jî ku miletê me dê hîn bi dehan û sedan keç û jinên wisa zane û çalakvan raberî dîroka Kurdistanê bike .

Kovara Roja Nû,hejmar (),sal,1983,Siwêd

75 salên bi qedir û qîmet

Kurdix – lînîgrad-

75 saliya hozanê navdar, Kurdzanê gewre Prof. Qenatê Kurdo li Insituta Rojhilatnasiyê hat pîrozkirin. Di roja 12.9. 1984 an de Kurdzanayê mezin Q. Kurdo 75 saliya xwe kuta kir. Ji ber vê yekê rêvebirina Însîtuta Rojhilatnasiyê bi dil germî cejnek amede kir . Di vê civînê de gelek xwendekar , hozan , hunermend û rojhilatnasên Sovyetistanê beşdar bûn. Doktorê dîrokzaniyê zanistî Yorî Eştovîç Petrosiyan civîn vekir .Di pey re ,şagirtê Q. kurdo, Ordîxanê Celîl peyivî , Bi dure hozan V . V. Kuşev , Zukerman , E. E. Ekimoşkin ,jineke hozan Poşkeviç, dîsan ji rêvebirê fekultê M. N . Bogolobov deng kirin . O. Celîl têlîgrafên pîrozbahiyê xwendin. Hemûyan jî behsa şerê wî yê li dijî faşistan , xebata hozanê mezin ya Kurdzanî û siyasetê kirin. Civîn di havîngeha hozanê navdar de berdewam kir. Bi kêfxweşî, bi xwerin û vexwarin 75 saliya Kurdzanê gewre hate pîrozkirin.

X: Dengê Komakar, hejmar. 69, sal, 1984. Almaniya .

Dr.Husên Hebeş û Hawar

Tevî gelê Kurd di gelek heyamên dijwar û alozan re derbaz bûye û ew hîn jî di bin baskên stemkariyê û çewsandinê de dinale,lê tet û latên çiyar,xak û axa Kurdistanê yên bi xwîna qurbanên welatparêz hatine avdan, baweriya milletê Kurd bi roja azadiyê her xurtir kirin . Di vir de gotina Firans Fanonê Zincî bi bîra me tê ,gava ewî digot:(Ew lêdana ku min ne kuje, ew lêdana min hîn bi hêztir dike .)

Herwisa jî niştmanperwerên Kurd wek singên sindiyanê,şaxên Kurdistanê bi rûmet û şehnazî li hember babelîskên hungirî,bahozên bêzarî rawestiyan.Celadet Bedirxan yek ji wan dilêran bû ku ewî bi hemû giyan û canê xwe dest bi derxistina kovara xwe di 15 Gulanê,sala 1932 an de li bajarê Şamê kir.

Ev çel sal in,jîna kovarê kuta bûye,lê giringiya naveroka wê di dilên xwendevanan de jîndar e û cihê bilind bi kît di rûpelên dîroka kurdî de girtî ye. Rewşenbîr û hozanên Kurd wek Prof . Q. Kurdo ji zû

de bîrûbaweriya xwe li ser Hawarê nivisîye: (Eger Celdet û Kamîran Bedir Xan kovarên xwe bidernexistana,wê gelê Kurd nizanîbûya ku di nav xwe de hozan û helbestvanên navdar wek Cegerxwîn henin .)

Lê cara yekemîn e ku H.Hebeş lêkolîneke kûr û hûr li ser Hawarê kir û ewî lêkolîna xwe bi sernavê (Hawar û rola wê di pêşdaçûna çanda kurdî de) , di hundirê 151 rûpelan de bi zimanê rusî û bi serweriya Q. Kurdo nama Doktoriyê bi serkewtineke gewre li paytexta Sovyetstanê kuta kir. Dr. Husên Hebeş di pêşgotina pirtûkê de dinivîse: (Min kovara Hawarê ji ber du sedemên bingehên ji bo nama Doktoriyê hilibijart;1- ji ber ku pirsên pêşdaçûna çanda kurdî di Hawarê de ta roja îro giringiya xwe winda ne kiriye . 2- ji ber ku di Hawarê de gelek gotarên dewlemend, cure cure û hawaskar ji bo lêgerînan henin.

Berî H. Hebeş têkeve naveroka Hawarê,ew jîna Celadet Bedirxan bi xwendevanên xwe dide nasîn; ew dinivîsîne:(Celadet Bedirxan ji malbeteke niştimanperwer û şoreşger bû ,ew kurê Mîr Emîn Elî Bedirxan bû ,ew di 26 Nîsanê, sala 1897 an de ji dayik bûye.Sureye û Kamîran birayên wî bûn, Rewşen Bedirxan malxuya wî bû, du keç û kurek wan

henin.Bedirxan di dema xwe de ji bo rizgariya Kurdistanê ji bin destên Sultanên Turkiyê têkoşin kir; ewî di salên 1842 – 1848 an de bi raperîneke mezin li dijî Sultanên Tirkî rabû û ewî beşek mezin ji Kurdistanê rizgar kir. Celadet jî li ser rêç û şopa bav û kalên xwe berdewam kir,piştî şerê cîhanê yê yekem Celadet di xebata ramyariya Kurdan de bi çalakî hevpar bû,herweha jî ew û birayên xwe di damezrandina rêkxirawên rêzanî de jî hevkar bûn. Di sala 1919 an de Celadet û birayê xwe Kamîran di amedekirina raperînê li Çiyayên Kaxtê û Melatîyê de beşdar bûn.Celadet û Kamîran di sala 1922 an de diçin Mûnşînê(Almanîya Fêderal),bavê wan û birayê wan yê mezin diçin Misirê.Celadet û Kamîran li Almanîya di fekulîteta mafnasiyê de dixwînin,bi ser vê de jî Celadet li ser wêja cîhanî lêkolîn dikirin û ew li ser dîroka gelê Kurd jî dixebitî .

Di sala 1925 an de ev herdu bira vedigerin Kurdistanê û di şoreşa Şêx Seîd de hevkar dibin. Piştî ku gelek rêxistinên rêzanî bi navê (Xuyobûn) dibin yek,Celadet dibe serokê (Xuyobûnê).

Rêxistina (Xuyobûnê) bi serdariyê Cênêral Îhsan Norî Paşê raperînek li Çiyayên Araratê rakir, piştî vê raperînê, pir kes direvin Îranê û Celadet jî bi wan re

diçe wir ,lê hukumeta Îranê mayina wî li nik xwe ne pejirand ... , Celadet bi xwe di sala 1930 de weha nivisiye:(Hukumeta Îranê rêk ne daye min ku ez li wir bijîm, ji ber ku min daxwaza wê bi pêk ne anî, lewra jî Îranê ez şandim Îraqê , lê ez û pir hevalên ji (Xuyobûnê çûn Suriyê ..).

Celadet li Şamê dimîne; ewî gelek zimanên biyanî zanîbûn,wek erebî , turkî , yonanî , almanî , firansî , êngilîzî, rusî,ew di salên 1934 – 1936 an de dibe wanedarê zimanê firansî li dibistanan û ew di sala 1939 an de dibe advokat (Bervedêr).

Ji giringtirîn û baştirîn karên wî;deranîn û weşandina kovara Hawarê û avakirina Alfebaya kurdî bi tîpên latînî bûn.Celadet ji xwe re rêya lêkolîn û lêgerînan li ser dîrok û çanda kurdî hilbijart û ewî digot: pêwîst e xebata rêzanî bi zimên ,dîrok û çanda kurdî destpê bike,divê pirtûk,rojname,kovar bi zimanê kurdî werin belavkirin.

Celadet di 15 ,sala 1951 ê de xatirê xwe ji ronahî û gelê xwe xwest û ewa bê vejer li tariyê bûye mîvan,lê berhem û samanên wî di dilên Kurdperweran de her jîndar in.

Afrandkarê pirtûka nuh di birê yekê de bi kurtahî li ser dîroka kovar û rojnamên kurdî di navbera salên

1898 – 1943 an de dinivîse , di vir de ew dibjê:Li ser dîroka rojname û kovarên kurdî ta niha hindik hatiye nivîsîn, E.Dîn Sucadî di pirtûka xwe de (Dîroka wêjeya kurdî) navên 78 rojname û kovaran dinivîse, ji rojnama (Kurdistan de 1898 ta kovara Roja Kurd 1971).

Di sala 1975 an de li Bexdadê pirtûka Cebar Cebarî bi navê (Dîroka rojnamevaniya kurdî)hat weşandin. Di sala 1978 an de li Bexdadê pirtûkek zanistî li ser dîroka rojnamevaniyê ji aliyê Dr.Kemal Mezher hatiye nivîsandin . H.Hebeş li ser wê pirtûkê dibêje: K.Mezher bi temamî û kuranî navên rojnaman di warên rêzanî û wêjeyî de ronahî kirine ,karên K. Mezher cihên xwe li nik lêgervanan gelek bi nirx û buha ne .

Li gor cihderan;ji sala 1898 – 1943 an de,14 rojname û 9 kovar ronahî dîtine, Kurdistan (1898 – 1902), Kurd(1907),Têgîştinî Rastî(1918 .) Kurdistan (1917- 1918),Pêşkewtin (1919- 1922), Roja Kurd,Şeva Ecem , (1921), Bangî Kurdistan (1922- 1929), Roja Kurdistan (1922- 1923) , Bangî Xak (1923), Umîda Îstiklal (1923 – 1924), Jiyana Nû (1926 – 1928) , Ziman (1938 – 1939), Jiyana (1939- 1950).

Kovar:Roja kurd (1913) , Diyarê Kurdistan (1925 – 1926),Zarî kurmancî (1926 – 1932), Ronak (1936), Hawar (1932 – 1943),Gelawêj (1939- 1949).

H.Hebeş dinivîse:Hawar şuneke xwe taybetî di dîroka rojnamevaniya kurdî de girtiye,ewê roleke mezin di pêşdaçûna çanda kurdî de lîstiyê.

Rewşa dîrokî ya ku (Hawar) tê de hatiyê jînê

Raperîna Şêx Seîd li KurdistanaTuriyê di sala 1925 an de hate rûxandin , lê millet baweriya xwe ji bo azadiya Kurdistanê winda ne kir,hêzên niştimanperwer di bin duruşma (Serbestiya mafê çarenûsî) di meha Tebaxê,sala 1927 an de di hundirê rêkxiraweke netewî de bûne yek, navê wê rêkxirawê bûye(Xuyobûn) û wê rêxistinê; kongira xwe ya yekê li serê çiyay girêda,yek ji giringtirîn biryarên kongirê ev bû; xebat ji bo serxwebûna Kurdistanê. Xuyobûnê raperînek nûh amede kir û di 28 Tebaxê , sala 1927 an de li gor peymanê Sayîks –Pîko serxwebûna Kurdistanê daxûyan kir. Navbenda destlata Kurdan navçeya Ararat bû,li wir jî ala kurdî çikandin.Lê belê

kêmaniyeke vê rêxistinê hebû, ewa jî tunebûna
bernameke rêzanî eşkere bû, herweha jî hêzê
Kurdan li gor ya dijminan jar bû. Di 11 Hizêranê,
sala 1930 î de leşgerên Turkan hêriş ajotin ser
Çiyayê Araratê û şer di navbera Kurdan û Turkan
de ta 13 Tîrmehê berdewam kir . piştî diyarbû ku
ev raperîna bi sernakeve, gelek pêşengên Xuyobûnê
çûn navçeyên Kurdistana Suriyê; ji ber ku
hukumeta Suriyê di wê demê de li gor hukumeta
Îranê û Turkiyê pêwendiyên xwe bi Kurdan re
baştir bûn, Suriyê jî di bin destên Firansa de bû.

Dr.E.R. Qasimlo dinivîse : Firansa dixwast tevgera
netewa Kurda ji bo sudên xwe bi karhûne; bi taybetî
piştî raperîna 1925 an li kurdistana Tukiye , Firansa
bala xwe baş daye rêkxirawên rêzanî û civakî yên
Kurdan û ewê bi hewaseke mezin bala xwe daye
Xuyobûnê , ji ber ku, pêwendiyên Firensa bi Turkiyê
re ne baş û jar bûn . Lê herweha pêwîst e were gotin
jî; gava ku pirs li ser Kurdistanê dihat, herdu
hukumetan; Firensa û Turkiyê xwe digihandin hev û
bi çalakî rêzaniyên xwe li dijî Kurdan bi cih dikirin .

Di 20 Çiriya Pêşin, sala 1921 ê de beşek biçûk,
Rojavayê Kurdistanê (Elcezîre, Kurdax (Çiyayê
Kurmênc)) û Kobaniyê) ket bin destê Suriya firensî .

Dîsan ji bo nimûne; bûyereke dîrokî ji me re mêlag dike ku çawa Firensa û Turkiyê li dijî gelê Kurd dibûn yekdest û alikariya hev dikirin; gava raperîna Şêx seîd rabû, Turkiyê dê nikanîbûya şoreş bişkanda, eger Firensa rêk ne dabûya leşgerên Turkan ku ewa hêrişa xwe di rêka çîmana Bexdadê re bajota ser Kurdan . piştî vê hêrişê ; Turkan bajarên Kurdan zep kirin, Kurd neçar bûn herin nav navçeyên çiyar, rêxistina Xuyobunê kete rewşeke dijwar, Dr. Norî Dîn Zaza dibêje: Em çend mehan li Helebê man, hukumeta Turkan ji Firensa xwest ku ewa Kurdên ji Kurdistana Turkiyê reviyane û çûne li Suriyê cîhwar bûne, wanan dîsan vegeerînin Turkiyê, Firansa sozê xwe bi Turkiyê re bi cih ne anî, lê Firansa piraniya Kurdên penaber şandin Şamê ta ku ewanan ji sînorê bi dûr Kevin , di rewşeke weha de kovara Hawarê li Şamê ronî dît .

-Armanc û erkên Hawarê .

Armanc û erkên Hawarê di van xalên jêrîn di hejmara yekê de hatine daxuyankirin .1- Belavkirina tîpên zimanê kurdî di nav Kurdan de .2- Xwendina dîroka pêşketina zimanê kurdî, hevîzîkbûna zaravê kurdî û xwendina pêwendiyên wan bi zimanên nîzîkî zimanê kurdî re .3- Civandina cureyên zargotina

Kurdan , çîrok , istranên qehremaniyê , şahiyên , olî , metelok U.H.D.. 4-Xwendina afrandinên kevneşopên Kurdan, helbestvan û nivîskarên nûjenbar û herwisa jî xwendina berhemên giring yê dîrokvanan .5-Xwendina sema (reqis) û sazên Kurdan.6-Xwendina Êtnografiya (Zanistiya li ser cihderên gelan), jîna gla, mîna adetên olî . 7- Xwendina dîrok û erdnîgariya Kurdistanê.-

-Karên wêjeyî û rojnamevanî yê Celadet Bedirxan.

Celadet Bedirxan ji hemû aliyan de rewşenbîr bû , ewî çîrok, helbest, gotarên dîrokî dinivîsandin, hin berhem ji zimanê biyanî jî werdigêrandin zimanê kurdî û zargotina kurdan jî dicivandin .C . Bedirxan gotar û nivîsarên xwe bi gelek navan diweşandin wek;Hîroqul Ezîzan,Bavê Cemşîd, Xwedanê Hawarê, Stranvan , Seydayê gerok, Û.H. W.

Naveroka helbestên C. Bedirxan cure cure ne, ewanan bi piranî li ser welêt û zarokan hatine nivîsandin . Ew di helbesta xwe de (Şev bimîne xweş) dibêje:(Zarok li Hêvê û li stêrkan temaşe dikin,şah dibin ,lê kesên mezin, navsere bêzariyê rojên xortên xwe bi bîra xwe tînin) .

Celadet Bedixan di helbestên din de jê gazî li dayik
û bavên zarokan dike ku ewanan zarokên xwe bi
giyana welatperweriyê perwerde bikin, ji ber ku
berpirsiyareke mezin li ser milên niweya nuhatî heye ,
bila ewanan xwe ji bo qurbana niştiman amede bikin ..
Herweha jê hin helbestên din jê navdar henin wek
(Azadî), (Bilura min). Em jê li vir keriyek biçûk ji
helbesta Bilura min bi xwendevanan didin nasîn .

(.....

Bilura min ,bibîne û bibhîse !

Roj çû ava

Stêra êvarê bû geş

Û pêlên ava şevên reş

Ketine deşt û newalan

Bilura min !

Dengê xwe berde !

Dinya mîna zarokekê berşîr

Ket derguşa xwe

Dengê xwe berde bilura min!

Û jê re bilorîne

Xema wê birevîne !...)

Mîna me li jor gotibû; Celadet Bedirxan helbest ji zimanê biyanî werdigerandin zimanê kurdî, ewî afrandinên helbestvanên firansî yên gernas wek Lamartîna De Vîni, Bodlêra, B. Hîgo, helbestên Hafîz Şîrazî ji zimanê farisî wergerandin zimanê dayika xwe .

Xudanê Hawarê wêjeya kurdî ya kevneşopî jî rind zanîbû, ewî ev wêja jî bi xwendevanên xwe dida nasîn û ewî li ser afrandinên helbestvanên zor gewre mîna Ehmedê Xanî gotar nivîsîne û ewa di wir de dibêje: Ehmedê Xanî giyana zimanê kurdî vekir û welatparêzî di wêja me de ji Xanî de destpê dike .

Bavê Cemşîd gotarên dîrokî li ser Kurd û Kurdistanê li gor nêrînên biyaniyan didan nasîn û her wisa jî ewî gotar li ser Kurd û Kurdistanê di heyama Yonanistanê de weşandine. Dîsan C. Bedirxan hin perçe ji pirtûka Merîşalê Alman N. Multkê (Têbîniyên li ser Rojhilatê) wergerandine zimanê kurdî û ewanan di Hawrê de belav kirine.

Gava şerê cîhanê duhem bi hevket, leşgerên Yekitiya Sovyet û Êngîlîstanê li Îranê bûn , ev heru dewlet jî li dijî Hitlêr bûn . C. Bedirxan gazî li Kurdan dike û dibêje: Divê Kurd piştgiriya Rusan û Êngîlîzan

bikin ev herdu dewletan dê kanibin alîkariya Kurdistanê ji bo cihanîna mafê netewî bikin .

C. Bedirxan nirxeke gelek buha dida xortên Kurdan û ewî gotar li ser wan jî dinivîsandin ,ew di gotarekê de dibêje:Xortên ciwan!Bibin berpirsiyariya enînivîsa xwe û ev berpirsiyariya ji bo mêran ducarkî ye, bi mêranî bi rêyên çiyayî de herin !... , xwe bigrin Dîsan ew di cihekî din de dibêje:Pêwîst e her xortek ji bo gelê xwe bixebite,zanebûna xwe dewlemend bike

Celadet Bedirxan rêzimana kurdî(Kurmancî) di hejmarên Hawarê(26- 54) an de nivîsîne.

-Çanda kurdî di Hawarê de, pirs a navbendî ye

Di Hawarê de gelek mirovên gernas gotarên çandî , dîrokî li ser gelê Kurd çap kirine , wek Osman Sebrî , Kamîran Bedirxan Û.H.D.

Lê dema ku Hawar derdiket , cihderên kurdî li ser miletê Kurd kêmbûn, ji ber vê jî, Hawarê lêgerînên dîrokvanên Kurd û bêganan pir caran bi pêk dihanîn; pirtûka(Siyhet name) ya Ewliya Çelebî yekek ji wan cihderên girîng bû. Ev pirtûka bi zimanê turkî hatibû nivîsandin ,lê dema ku vê pirtûkê cihekî balkêş di nav gelê Kurd de istand, ewa bi zimanê kurdî hate wergerandin; ji ber girîngiya wê Kamîran Bedirxan bawerdanek li ser wê nivîsand , lê mixabin ewî mijara xwe kuta ne kir, lê Prof. Qenatê Kurdo jî li ser vê pirtûka giranbûha bawerdanek nivîsand û ewa di kovara Dengê Komkar de weşand. Herwisa Osman Sebrî gelek gotar li ser kok û dîroka wêje û çanda Kurdan di Hawarê de nivîsîne ; cihderên gotarên wî ji berhemên dîrokzanê Kurd Mihemed Emîn Zekî bûn. Dîsan di Hawarê de gotar li ser Selah- Dên Eyobî, yê ku roleke mezin di dîroka civaka mirovayetiye de lîstiyê, hatine nivîsandin .

Celadet Bedirxan gelek gotar li ser dîrok û koka Kurdan ji pirtûkên Şêx Ebdilrehman Garisî û hin gotar ji berhema qunsulê Rus Elêksender Jaba di Hawarê de belav dikirin .

Di Hawarê de li ser jîneriya hin helbestvanên kevneşopî, mîna Herîrî , Mileyê Cezîrî, Feqiyê Teyran , Ehmedê Xanî dihatin weşandin .

-Pêwendiyên Hawarê bi kovar,rojname û xwendevanan re .

Belavbûna rojname û kovarên kurdî di navbera rêdeksiyon û xwendevanan de herdem dijwar bû; lê rêdeksiyona Hawarê kanîbû bi awayên hişmendî hevgirêdana xwe bi rêdeksiyonên rojname û kovarên kurdî re li hemû beşên Kurdistanê û bi rojnama Riya Teze re li Sovyetistanê girêda.Herweha jî Celadet Bedirxan li ser têkeliyên Hawarê û kovara Gelawêjê nivisiye û ewî bawerdanên xwe li ser çar hejmarên Gelawêjê di Hawarê de ji xwendevanên xwe re pêşkêş kirine .

Hawar;ne tenê digihêşt nav destên Kurdên Kurdistanê, lê ewa hîn diçû Libnanê, Misirê û Urdinê.

-Hawar û bûyerên şerê cîhanê duhem .

Kovara Hawarê hîn di destpêka şerê cîhanê duhem de nûçe û agahî li ser rewşa cîhanê û bi taybetî li ser qehremantiya gelê Sovyetistanê li dijî Faşistên Alman û li ser bajar û komarên Sovyetistanê belav dikirin .

Di dema ku Faşistan hêrişên xwe dibirin ser Sovyetistanê;Hawarê di rûpelên xwe de digot: Yekitiya Sovyet dê zora Faşistan bibe û digot:Çawa Mosko zora Napliyon bir ,herwisa jî ewê kanibe zora Faşistên Alman bibe. Lewra jî Prof. Q. Kurdo nivisiye : Kovara Hawarê pir li dijî Faşist û Naziyên Hitlirî bû û ewê piştvaniya Sovyetistanê dikir .

-Pêwendiyên Hawarê bi ol re .

Têkeliyên kovara Hawarê bi olên îslamî û eyzîdî re baş bûn; mezinêkî Eyzîdiyan Şêx Heyderî di Hawarê de nivîsiye:Birano!Bila hemû zanibin;pêwîst e ol Kurdan ji hevdu cihda neke,cihdabûn di nav me de

nîne,bila di nav me de Musliman , Eyzîdî , Xaçeperst hebin, lê berî her tiştî em Kurd in.

Dr. Husên Hebeş gelek pirsên din balkêş di pirtûka xwe de anîne zimên;ewî hemû pirsên giring;mîna berhemên wêjeyî,zargotina kurdî,ziman û stîl (şêweya hevgerêdana gotinan)û hin pirsên din bi hurgilî şirove kirine .

Li dawiyê divê em biçespînin ku Dr. Husên Hebeş bi vê berhema xwe ya zanistî gelek sud li gelê xwe yê setembar kir û samaneke dewlemend li ser dîroka rojnamegeriya kurdî zêde kir. Di baweriyaya me de ev berhema nû di dîroka çanda kurdî de cihekî bilind distîne,zanebûnên dewlemend dide xwendevanên xwe. Ev pirtûka kane bibe cihderekî kêrhatî ji hemû lêkolîneran re,em gelek bi hêvî ne ku miletê me vê berheme di demên duhatî de bi zimanê zikmakî bixwîne .

X: Ev gotara di bin navê M. Nebez di kovara Roja Nû, hejmar (5) , sala 1984 an de li Siwêdê hatiye weşandin .

KURD Û PIRSA KURDA

M . LAZERÊV

Doktorê zanistiya dîrokê

Hevalên welatparêz û delal!

Silavên hevaltî û şoreşgerî li we dikim, hêviya serkewtinê herdem ji we re dikim.

Birayên hêja! Di kovara Asiya û Afrîka de gotarek zor bi nerx hatiye weşandin, hozanekî pir mezin li Mosko ew gotara nivîsiye, navê wî M. LAZERÊV e. Vê gotarê di nav Kurdên Sovyetistanê û nav xwendekarên Kurdan de, yên ku li Sovyetistanê dixwînin, gelekî navûdeng daye, ji ber ku naveroka wê li gor rewşa me niha pir hêca ye û ew gotara, rêzaniya Sovyetistanê li hember pîrsa Kurdan nîşanî me dike, yanê hêdî-hêdî Sovyetistan dixwaze pîrsa me bighîne cîhanê û wê bi gelên welatê xwe jî bide naskirin.

Naveroka gotarê ji bo Kurdên rewşenbîr ne tiştêkî nûh e, lê ya giring ev e, ku Yekîtiya Sovyet pîrsa me bi zanistî û rastî dide ber çavan. Ji ber vê yekê, me pir pêwîst dît, ku em naveroka wê pêşkeşî "KOMKAR" ê

bikin, çimkî ewa îro dengê gelê me ye, ji bo tevgera karkerên Kurd û mafê çarenûsî ji gelê Kurd re, menbera serbest û dilsoz e.

Ez hêvîdar im ku win bi zûtirîn dem, dengê Yekîtiya Sovyet bighînin gelê me, ta ku gelê me bizanibe, dengê xwe sînora Kurdistanê derbaz kiriye.

Bijê KOMKAR!

Bijê azadiya Kurdistanê !

Kardox - Lênîngrad, 15.2.84

Kurd û pirsî kurdî

Prof: M. Lazerêv

Kovara "Asiya û Afrîka" bi sê zimanan tête weşandin, rusî, engilîzî, firansî û ewa li Mosko çap dibe. Di hejmeta 12 ,ya sala 1983 an de, dîrokvanê mezin , hozanê navdar M. Lazerêv, Doktorê zanistiya dîrokî , gotarek dirêj û zor giranbiha bi sernavê "Kurd û Pirsî Kurdî" diweşîne, ev gotara cihekî bilind û hêja di lêkolîn û lêgerinên ser rewşa Kurd û Kurdistanê de distîne , ev gotara giringiya xwe rêzanî zor bilind û şehname, ji ber vê yekê, em ji kovara xwe delal û niştimanperwer "KOMKAR" lavayê dikin,ku dengê zimanê xûşka xwe "Asiya û Afrîka" bi zimanê dayîk di nav rûpelên xwe de pêşkeşî xwendevanên xwe bike.Em naveroka gotarê bi dilekî evîndar û bi giyanek dilsozî pêşkeşî menbera serbest "KOMKAR" ê dikin. Hozanê Sovyetistanî M. Lazerêv dinivise:

Kurd di Rojhilata Navîn de mezintirîn gel e û ta niha mafê netewî ji wan hatiye standin, ev gela yek ji kevintirîn rûniştvanên Başûra Rojavayê Asiya ye. Hîn

berî hezar sala dudiyan,berî bûndinê Isa de li ser hebûna Kurdan hatiye gotin û nivîsandin , ew di hemû cengên mezin de hevpar û beşdar bûne, gelek mirovên navdar ji Kurdan hebûne, wek Salah-Al-Din Eyobî û pir rêzanzan, lêtereturvan û hunermendên hêja jî ji Kurdan hebûne.

Gelê Kurd roleke mezin di tevgera azadîxwaza gelên Turkiyê,Îranê û welatên erebî de li dijî kolonyalîstiyê lîstiyê, sud û kêrhatiya xwe li wan welatan kirî ye û di roja îro de jî bi wan gelan re li dijî kevneperestî û impiryalstiyê têkoşînê dike, ji ber vê, pêwîst e hewas û bal li ser gelê Kurd, dîrok û çanda Kurdî û li ser rewşa îroyîn hebe.

Şovînîst li hin welatên Rohilata Navîn ber xwe didin,hebûna Kurdan wek mileteke serbixwe nasnekin û nasnekin ,hin caran dibêjin:Ew Turk in, hin caran dibêjin:Ew Faris in,hin caran dibêjin:Ew Erebi in.Lê bi rastî,li gor têoriya zanistiya gelan;Kurd mileteke serbixwe ye, zimanê wan heye, ew zimanê kurdî ye û lêteretura wan bi vî zimanî pêşda çûye.

Du zaravên zimanê kurdî bingehîn hene, Kurmancî û Soranî, Kurmanc bi tîpên Latînî dinivîsîn û Soran bi tîpên erebî û Kurdên Sovyetistanê bi tîpên rusî (Kîrîlî) dinivîsîn.Tevî ku du zaravên lêtereturî di

zimanê kurdî de hen in,lê ev çend sedsalên,çanda netewî bi zimanê kurdî pêşda diçe.

Gelê Kurd ji sedsalên Kevin de li cihekî fereh dijîn, ev cih û war ji sedsalên diwanz de bi Kurdistan hatiye navkirin, wateya Kurdistanê li gor zanîstiya êtnogirafiya; yanê welatê Kurdan e.

Mezinbûna Kurdistanê di ser 450 hezar km² ye, yanê bi du caran ji Îngilîstanê mezintir e û bi du caran ji Alemanya Rojava mezintir e.

Niha nîzîkî nîvî Kurdistanê bi ser Turkiyê ve ye, pirtirî 150 hezar km² bi ser Îranê ve ye, nizîkî 75 hezar km² bi ser Iraqê ve ye û 15 hezar km² bi ser Suriyê ve ye.

Hin Kurd li dervayî Kurdistanê dijîn,(li Rojavayê Turkiyê, Pakistanê,Yekîtiya Sovyet,Afganistanê, Libnanê û li Bakura Rohilata Îranê.) Bi vî rengî; Kurdistan di nav çar hukümetên Rohilata Navîn de hatiye dabeşkirin.Rol û girîngiya Kurdistanê di çarçewa cihanî de, ne tenê bi cihê xwe ve girêdayî ye, lê hîn ewa bi du faktorên (mercên) din ve jî girêdayî ye. 1- Surûştâ Kurdistanê.

2-Dewlemendiya samanên Kurdistanê. Kurdistan çiyayî ye, bilindbûna hin çiyayên wê di ser 3000 -

4000 m ra ye, ji ber wê, Kurdistan wek kelhakî têye xûyankirin.

Dewlemendiya samanên Kurdistanê ya bingehîn zêrê reş e û cihderê pir dewlemend û naskirî bajarê Kerkukê ye (Kurdistana Iraqê) , her roj û şevê ; Kerkuk ji 5 ta 10 hezar ton zêrê reş berhem dike (intac dike) û herweha neft (zêre reş) li navçeyên din jî li Kurdistanê tete çewsandin;navçeyên Kurdistana Iraqê, Turkiyê, Îranê û Sûriyê . Bi ser vê de , axa Kurdistanê bi hin samanên din jî dewlemend e.

Hejmara Kurdan nêzîkî 20 milyona ne, pirtirî %85 li Kurdistanê dijîn, % 47 li Turkiyê, di ser %31 re li Îranê,nîzîkî % 16 li Iraqê , % 3,5 li Sûriyê , % 1 li Yekîtiya Sovyet û % 1,5 li welatên din dijîn .

Ji aliyê olî de,piraniya Kurdan Musliman in û nêzîkî 200 hezar Kurd Eyzîdî ne.Kurd di warê pêşdaçûnên civakî,aborî û çandî de wek miletekî Rojhilatî ye. Kurdistan di nav welatên , yên ku berve sermiyandariyê ve pêşda diçin,hatiye parvekirin. Bermayên pêwendiyên derebegiyê û pêwendiyên civakî yên berî derebegiyê di van welatan de hîn bi xurtî mane (hene). Lê navçeyên Kurdistanê di warên pêwendiyên civakî, aborî û çandî de, li gor navçeyên Farisan ,Turkan , Ereban hin nizimtir in.Sedemên vê

şûndamayinê gelek in; wek sedemên dîrokî,rêzanî û tunebûna mafê çarenûsiyê .

Ta niha;bermayên pêwendiyên êlitî û bi taybetî li Kurdistana Iraqê û Îranê di civaka kurdî de mane.

Lê ta vê dema me,adetên Kurdan yên berê,ne ketine bin bandora vê dema me ya niha û ewanan gelek ne hatine guhartin.

Pêşveçûyîna sermiyandariyê (Xasima li Kurdistana Turkiyê de),rewşa derebegên Kurdan (Axa, Beg) xerap dike û rê li pêşdaçûna derebegên Kurdan digre û bi pêşdaçûna bazarganî û sênatiyê re, Pîrolêtariyâtê kurdî çê dibe; ji gundan , pale, rênçber dikevin bajaran û li wir ewanan dibin karker. Gelek karkerên Kurdên Turkiyê ji bo xebatê diçin welatên Ewropayê,lewre ev sazûmana; êlitiyê û malhebûna êlitiyê hildiweşîne. Ev guhartina ; bi berkarî(obyîktîvî) û pêşverû ye , ev rudawa berê li Kurdistana Turkiyê derbaz dibe û hêdî, hêdî derbazî beşên din ji Kurdistanê dibe .

Civaka kurdî ya nûjenbar di pêwendiyên xwe civakî de bilind nîn e,hin kevneperestiya berî sermiyandariyê di civakê de heye û rewşa rêzanî ta niha bandora xwe li hemû aliyên jiyana Kurdan dike.

Ev yeka rasterast bi rewşa milletê Kurd ve girêdayî ye, li Kurdistanê çî diqewime, berê li serên palan û gundiyan diqewime .

Di dema ku dezgehên derebegiyê têne rûxandin û di dema ku sermiyandariyê hîn cihê xwe ne girtîye, kanîn û hêza derhênerî gelek bilind nabe û di vê demê de jî, danîn û hilanîna zevîyan û xûdîkirina pêz û dewaran di nav Kurdan de paşda dikeve. Zevîdarî, dewardarî(Pezxûdîkirin) bingeh û binaxa malhebûna Kurda ne, lê ew di vê heyama derbazbûnê de sist û hêzjar bûne. Kêmaniya îndustiriyê (senetî) û sinetvaniyê li Kurdistanê, bûne sedemên kêmaniyên karkeran ; pale û gundî bê kar dimînin ,ji ber wê, ew li cihên xebatê digerin û neçar dibin ji Kurdistanê herin bajarên sina-î li Turkiyê yan jî herin dervayî welêt (dervayî Turkiyê).

Herçend karkerên Kurd bê pîşe ne, ne xwenda ne, ew neçar in karên giran û bi nirxê (qîmetê) erzan bikin.

Rewşa aborî û civakî yên karkerên Kurdan ji rewşa karker, cotkar û pîşekarên Turk, Ereb û Farisan xeraptir e.. Ev rastiya di van xalên jêrîn de têne xuyakirin. Di sala 1975an de li tevayî Îranê serê her rûniştvanekî 1340 dolar digihîştê, lê li Kurdistanê bi

tenha xwe, serê her rûniştvanekî 150 dolar digihîştê. Navçeyên Kurdistana Iraqê kêmtirî %10 ji sandoqa hikumetê dibînin; eger hukumeta Iraqê plana avakirina kargehan ji Iraqê re dîdine, ji 150 kargehan li Iraqê, 4 tenê para navçeyên Kurdistanê dikevin. Li Kurdistana Turkiyê; di sala 1970 î de her 10000 runiştvanên Kurd Doktorekî xwe hebû. Li Kurdistana Îranê hin navçe hene ku hejmara wan pirtirî 20 hezar mirovan re ye, lê Doktorekî wan nîne, pirtirî %50 ji malên Kurdistanê di xaniyekê de dijîn, di ser %80 re xaniyên Kurdistana Îranê ji axê hatine çêkirin yan jî di bin erdê de hatine avakirin.

Rûniştvanên Kurdistana Iraqê û Îranê sûdê ji neftderhanîne kêmtirî rûniştvanên navçeyên Iraqê û Îranê werdigrin, tevî ku nirxa neftê di van salên paşîn de herdere bilind dibe .

Bi vî rengî navçeyên Kurdan li Turkiyê, Îranê û li welatên Ereban şûndamayî ne û pêşketina wan jar e. Bi vî awayî bi sedsalan Kurd, zordestî û bindestiyê ji hukumetên ku Kurdistan di nav xwe de parve kirine, dibînin. Împiryalîstan jî zordestî li Kurdan kirin, li Iraqê tenê, Êngilistan 40 salî maye û zora xwe li Kurdistanê jî dikir. Bê guman di bin sîbera vê zordestiyê de, pir dijwarî li pêşiya pêşveçûna

niştimaniya gelê Kurd hene , ji aliyên din de jî, hêzên hundirî û dervayî yên kevneperest herdem rolên xwe di şûndamayina abor, çande û civaka kurdî de lîstine, ji ber vê pirsra Kurdan, yek ji diwartirîn pirsgirêk bû û ewa li navçeyên Rojhilata Navîn, diwartirîn pirsgirêk e.

Kurd miletekî azadîxwaz e, dîroka Kurdan bi raperînen azadîxwaz li dijî zordestên biyanî dagirtî ye û dewlemend e.

şikandina van raperînan û şoreşan hertim du sedemên xwe bingehîn hebûne; yekemîn: Serdariya derebegan li Kurdistanê. Duhem: Xurtbûna leşgerên Împiratoriyan.

Di destpêka sedsalên nuzdan de, Împiratorên osmanî û Şahên Îranê , yên ku Kurdistan di destpêka sedsalên şanzdan de, di nav xwe de parvekiribûn, hilweşiyar . Tevgera azadîxwaza kurdî bi taybetî fereh bû û bi calakî pêşde çû, tevger bûye, tevgereke netewî, armanca vê tevgerê avakirina hukumeteke kurdî yekbûyî bû. Impiryalîstiyê herdem destên xwe avêtiye tevgera kurdî û ewa bi şûnda xistiye.

Kurd di bin destên Îranê û Osmaniyan de bûn, lê vê care; Kurd ketin bin destên Iraqê û Suriyê jî. Iraq jî bûye koloniya Êngilistanê û Sûriyê bûye koloniya

Firansayê,hebûna Împiryalîstan li wan welatan dijwarî û alozî li pêşiya çarelêkirina pirsra kurdî pir kirin.

Piştî serketina Şoreşa Oktoberê,sêstêma koloniyalîzmê dest bi hilweşandinêbû, yanê sêstêma koloniyalîzmê ji hev dişelî; li pêşiya gelê Kurd keys û fersend çêbû;berî Şoreşa Oktoberê tu caran wisa fersend lê ne hatibû , ev yeka ji bu gelê Kurd giringiya xwe taybetî hebû,çarelêkirina pirsên netewî li Sovyetistanê pir kêrhatiya xwe ji gelê Kurd re hebû, Kurd li Sovyetistanê bi azadî pêşda diçin. Di salên 20-30 î de li Turkiyê, Îranê, Iraqê, Kurd bi raperînên xurt li dijî Împiryalîstiyê û serdarên şovînî li welatên Rojhilata Navîn rabûn, lê disan Kurd bi serneketin.Ji ber ku çek û rêzana wan jar bûn û civaka kurdî şûndamayî bû û rewşa cîhanî ji bu Kurdan ne baş bû.

Piştî şerê cîhanê yê dudiyar; heyameke dêmokratî û şoreşgerî di tevgera netewa Kurd de destpê kir. Partî Dêmokratî Kurdistan li Îranê (PDK) hemû hêzên welatparêz yên Kurdan gihandin hev û ewanan bûne yek ,vê hêza yekbûyî ji bo mafê çarenûsî têkoşîn kir, di pişt re û di bin vî navî de jî partî li Iraqê û li Turkiyê jî saz bûn.

Partî Dêmoqratî Kurdistana Îranê roleke rêxistinî giring di tevgera Kurdên Îranê û tevgera netewa

Kurdên Iraqê, di salên 60 nivî destpêka salên 70 î de lîst.

Kurdîstana Îranê û Iraqê bûye cihekî bingeîn di xebata netewî de û Mistefa Barzanî bûye serokê navdar ji Partî Dêmkrafî Kurdîstana Iraqê re (ta navîna salên 70), tevî hevdişî di bawerîya wî de li ser tevgera netewa Kurd de hebû, lê ew serokekî xurt bû.

Kurdên Tirkiyê mafên xwe netewî bi destnexistine, mafê wan nîn e ku ew bi zimanê xwe bixwînin, pirtûk û weşanên kurdî çap bikin. Şovînîst nav li wan dikin "Turkên Çiyar", ew bi hemû awayên hişk, çalakên rêzanî yê Kurdan qedexa dikin û dînixmînin.

Li Kurdîstana Îranê rewş hinekî bi rengekî din lêhat, mercên obyêktîvî ji tevgera kurdî re lêhat. Piştî şerê cîhanê dudîyan, komara kurdî di sala 1946an de li Kurdîstana Îranê avabû, lê Yekîtiya hêzên kevneperest li Îranê û Impiryalîstiyê, komara kurdî li dawîya 1946an de hilweşandin.

Rêcîma Şahê Îranê di sî salên dawî de jî zora xwe li tevgera netewa Kurd dikir û digot: "Kurd Faris in", lê van niha adetên xwe netewî jibîrkirine. Di alîyeke din de jî, ewê ji bo armancên xwe yê qirêj û xerap, destên xwe davêt tevgera Kurdên Iraqê. Piştî şoreşa îslamî û şerê Iraqê û Îranê, pîrsa Kurdan dîsan li

Kurdistana Îranê hêgin bû,pêwîst e çare li pirsên netewan werin kirin û pirsê kurdî cihê giring û pêşîn bigre.Di sala 1961an de li Kurdistana Iraqê şoreşê destpêkir,serdarên Îraqê nikanîn agirê şoreşê vemrandana. Li dawiyê hukûmetê bi pêşengên şoreşê re li hevhat û herdu aliyên bi hev re daxûyaniya 11 Avdarê 1970 î derxistin; hukûmetê soz daye Kurdan, wekî ew xudmuxtariya xwe (otonomiya) xwe li gor vê peymanê bistînin ,lê hukûmetê soza xwe bi cih ne anî û peymanê Avdarê şûna xwe ne girt .

(Bi taybetî li ser navçeyên kurdî li hev ne hatin) .

20 milyon Kurd li hemû beşên Kurdistanê ji bo mafê çarenûsî têkoşînê dikin, lê armanca bingehîn ya xebata wan di rewşa nûjenbar (îroyîn) de xûdmuxtariya netewî ye.Gelek dijwarî û astengî li pêşiya gelê Kurd hene, lê xebat dirêj e û ne hêsan e.

Kovara Dengê Komkar, hejmar , 63,sal, 1984.

Hevpeyvîn bi hozanekî dîrokzan

Prof. M . Lazerêv re

Kurdux

Bi serketina şoreşa Oktoberê,bi malavabûna sazûmana sosyalîstiyê li Sovyetistanê bi sedan û hezaran hozanên gernasd û navdar çêbûne,hewasa wan li çand,wêje,zargotin û dîroka hemû gelên cîhanê heye.Ewanan lêkolînên xwe bi çav û nêrînên zanistî dikin,kelepûra miletan vedijînin,hemû mij û dûmanê li ezmanê çand û dîroka van gelan bi rastiyên xwe dewlemend dikin .

Yek ji wan hozanan,gernasê gewre,endamê zanisiyê ya insîtuta rojhilatnasiyê ya akadêmiya Sovyetistanê, Prof.M.S. Lazerêv e.Kurdnasên Sovyetistanê bi çavên bilind û bi nerxeke buha li berhemên wî temaşe dikin.Prof.Q. Kurd dibêje: Bi rastî M.S.Lazerêv karên xwe bi awakî zanistî,dîrokî nivisîne ..

Me jî,li gor daxwaza berpirsiyarê kovara Roja Nû,rêzdar Rohat ev hevpeyvîna jêrîn bi bi dîrokzanê mezin M. S. Lazerêv re amede kiriye .

Pirs: Berêz Mîxaîl Sêmonovîç! Hûn dikanin xwe bi xwendevanên Roja Nû re bidin nasîn ?

Bersiv:Ez di 8 meha Gulanê,sala 1930 î de li Mosko ji dayik bûme, bavê min Sêmên Yakoblêvîç e,ew hîn beriya şoreşa Oktoberê di tevgera şoreşgerî de li Ukraniya hevparê çalakbû.(Di wê demê de Ukraniya di bin destlata Impiratoriya rusî de bû,niha ewa di çarçewa Sovyetistanê de komareke sosyalîst e.). Bavê min endamê Partiya Kumunîst bû û ewî demeke dirêj di (Leşgerê Sor) de komîsar bû, (Berpirsiyarê rêzanî bû) û ewî berî mirina xwe, rêvebirina rêxistirina avakirina bajarên nû dikir.

Diya min Elîna Sêmonovna olocinskaye,profesora Xêmkê ye û ewa niha li malê daniştî ye .

Min di sala 1947 an de xwendegeha navîn li Mosko kuta kirîye û di sala 1952 an de min para Rojhilatanasîn,(fekultêta dîrokê)li zanîngeha Mosko bi dawî anî.

Di sala 1956 an de min pileya Doktriyê di mêjû de wergirt û di wê salê de jî,min li amojgeha Rojhilatanasînê de dest bi xebatên zanistî kir.Min di sala 1969 an de pileya Doktriya zanistî jî stand.Ez ji sala 1970 î ta 1975 an de li amojgeha welatên

Asiya û Afrîka ya ku bi ser zanîngeha Mosko de,bû-me mamoste .

Pirs:Mamoste Mîxaîl Sêmonovîç !

Hûn dikain çend gotinan li ser karên xwe yên zanistî ji me re bêjin?

Bersiv: Erê û bi şabûneke mezin .

Min wek sed karên zanistî dane çapkirinê,berhemên min nemaze li ser dîroka Turkiyê, welatên erebî,Kurd û Kurdistanê û pêwendiyên nav gelan li Rojhilata Navîn ne û herwisa jî ewanan li ser pirsê netewî li welatên berpêşdaçûyî li Asiya û Afrîka de hatine weşandin .

Hin nivîsarên min yên çapkirî ev in:

- 1- Rûxandina destlata Turkan li Rojhilata erebî .
- 2- Seudiya erebî .
- 3- Pêşveçûna bingehîn di rêzaniya derve de .
- 4- Rêzaniya Emerîka Yekbûyî li Rojhilata erebî de .
- 5- Rêzaniya Êngilistanê li Rojhilata Nîzîk û Navîn.
- 6- Nûhtirîn dîroka welatên erebî.
- 7- Rêveçûna netewî li welatên Rojhilata Nîzîk û Navîn.

8-Pêwendiyên nav gelan li Rojhilata Nêzîk
û Navîn piştî şerê cîhanê yê duhem.

9-Pirsên netewî li Rojhilata Nûjen 10-Çend
gotarên min (Di dîroka cîhanê) bergê dehan de
henin.

11-Rojhilat û dema nûha .

12 - Kurdistan û pirsê kurdî .

13- Pirsê Kurda 1891- 1917.

Herwisa jî pirsê gotarê û bawerdanên min di
kovarên de hatine weşandin ,wek nimûne: min
pêşgotinek ji ramana nivîskarê Kurd Bavê Nazê
(Çiyayê Bi Xwînê Avdayî) nivîsîye,mîna ez
zanim we jî, ew gotara min ji rusî wrgerandiye
zimanê kurdî . Dîsan min gotarek dirêj (Kurd û
pirsê kurdî) di kovara (Asiya û Efrîka îro)de,
hejmara 12 , sala 1983 an de weşandiye û dîsan
we jî ewa wergerandiye zimanê kurdî,ez hêvî
dikim welatparêzên Kurd wan gotaran
bixwînin,bê guman ewanan dê sudê ji wan
bibînin .

Pirs:Mamostê berêz !

Mîna di karê berhemên we de diyar e,hûn
ne tenê dîrokzan in,lê bi ser de jî hûn

siyasetmedar in,hûn dikanin hin şîretan li nişimanperwerên Kurd bikin .

Bersiv: Berî hertiştî ez dixawzim bêjim, gelê Kurd dê bighîne mafên xwe netewî û dê serbest û azad bijî, lê rizgariya gelê Kurd tenê li ser rêç û şopa marksîstî û lénînîstiyê û bi , hevkariya navnetewî bi karker û şoreşgerên Turk , Faris û Ereban re dibe . Eva ji aliyekê, ji aliyê din pêwîst e hemû hêz û welatparêzên Kurd di nav xwe de hevkariyê bikin û eniyeke berferah bi hev re pêk hûnin.

Divê Kurd dostaniyên xwe bi rêxistinên pêşverû û bi welatên sosyalîst bi pêşengiya Sovyetistan re xurt bikin,ji ber ku çareserkirina doza netewan di sêstêma sosyalîstiyê de pêktê, ev in bi kurtî şîretên min .

Pirs:Zor spas mamostê hêja, pirs min ya dawiyê ev e: Mîna we dît ,hin berhemên we di kovarên kurdî de hatine weşandin , hûn li ser vê yekê çi dibêjin ?

Bersiv:Ez bi kurtî dikanim bêjim: Ev rudawa wergerandinê dide xûyakirin , ku tevgera kurdî pêşda diçe , şoreşger û pêşverûyên Kurd dost û

dijminên xwe nasdikin û baweriyên xwe bi weşanên Sovyetistanê tînin ..

Ez li dawiyê ji hemû rojname û kovarên kurdî yên pêşverû re pêşketin û serfiraziyê dixwazim. Pêşveçûna weşanên kurdî, yanê pêşveçûna tevgera niştimanê Kurd e .

Mamoste, ez bi navê Roja Nû we spas dikim û hêvîdar im ku niştimaperwerên Kurdistanê herdem berhemên we yên zanistî bibînin û wanan wergerînin zimanê kurdî .

Mosko , 14. 5 . 1984
kovara Roja Nu , hejmar
(.....) sal , 1984

KÊ GOT CÎGERXWÎN MIR !

Kurdux

Kî dikane bêje: Puşkîn, lêrmentov, Bilok, Mayakovskî mirin e ?

Kî dikane bêje: Lorke, Brecht, Nêruda, Nazim Hikmet mirin e?

Kî dikane bêje: Elî Herîrî, Feqî Teyran, Meleyê Cizîrî, Ehmedê Xanî mirin e?

Kî dikane bêje: Hacî Qadirê Koyî, Goran mirin e? Ta ku em jî bêjin: Cegerxwîn jî mir... Ew mirovên ku şopên welatperwerî, şoreşgerî ji gelê xwe û civaka mirovperweriyê li şûn xwe ne hêştine, ew tenê mirî ne.

Cegerxwîn di jiyana xwe de bê westan , bi dilêrî, li hember derebeg, olperest, riçperest û hovên dev bi xwîn sekinî û şerê wan bi mêranî kir.

TA KENGÎ

Emê karker û cotkarê begabin

*Hevsarê me girêdayî bi kurtanê kera
bin*

Ew begler û axa û emê jêra gedabin

*Ey karker û cotkar bese dem hatîye
rabin*

Ta gengî emê karkerê axa û begabin

*Çavê xwe veke, guh bide hawar û
girînê*

Lingê teresan zû tu ji axa xwe derîne.

Cegerxwîn

Helbestvanê şoreşvan li pişt xwe, bi sedan çek, top û tiving ji qîz û ciwanên Kurdistanê ra hêştine, belê, bê tirs em kanin bêjin: Her helbestek, her gotarek, her çîrokek Cegerxwîn di destên niştimanperweran de top û tiving e, di dest zar û pîrên Kurdistana brîndar de mûmên geş in, di şevên reş û tarî de li çiyayên bi xwîn û fermêskên gîyanbazan, hatiye avdan, stêrkên ronak in.

Zor û çavsorîya dijmin

...

Mirin yek e, weke hev;

Çi bi êriş çî bi rev.

Lê mirina bi rûmet

Ji bo ku bibin milet

mêrê baş e ser bi kuj

li ser çîyan dibî mij

ji kuştinê metirsin

li şewatê mepirsin!

Wekê şêran herin pêş

wekê Hevin şer û êş

(.....)

Wekî şêran herin şer

dijmin bişkî, bidin ser

Cegerxwîn

Cegerxwîn darek merxê mezin e, afret û lawanî Kurdistanê, wê herdem di bin siya wan daran de, xwe ji tîrêjên royên bi şewat biparêzin. Cegerxwîn stûneke

Kurdistanê xurt e, wê neweyên Kurdan xwe hergîz pê hilpesêrin.

Cegerxwîn nîşanê azadî û rizgariya Kurdistanê ye.

Dilsozên welêt, wê vê nîşanê li zozanan, li gelî û newalan, li bax û gulistanan bi şîrê dayîkên xwe xwedî kin.

Cegerxwîn ne bes rizgarîxwazê Kurd û Kurdistanê ye, ew wisa jî azadîxwaz û aştîxwazê hemû gelan e.

Em şer naxwazin

*Em şer naxwazin bimrin şer û
ceng*

Me natirsînîn ev qîrîn û deng

Eger dixwazin silama alemî

Ji axa(korê) derkevin hemî...

Birca gernasana – tilzater

Çêkroxê şêran wargeha-zater!

Jêdera mêran wargeha-zater!

Em azadîxwazin

Keç û kurê Kurd hemî şiyar bin,

Ji bo serbestî hemî li kar bin,

Ji hevra dost bin, dijî neyar bin,

De rabe

*Ser xwe
Kurê min
Rabe!...*

Ma piştî bi van sedan fêreyên berêz, mirov dikane,
bêje Cegerxwîn mir?

Cegerxwîn bi pênivîsa xwe, dîmen û çalmê xwe di
dilên me de bi hunermendî nîgar kirine, ewî şitlên dara
azadiyê di xwîna me de çandîye, ew dara ,wê mezin
bibe û wê sersiya xwe bi camêrî ser goristana
Cegerxwîn û hemû heval û hogirên wî de berde.

Cegerxwîn bi rûmetî çû dilovanîyê, serxweşî û
serfirazî ji gelê Kurd re !

Cegerxwîn jîndar e di gîyanê me de!

Cegerxwîn nemirî ye, ew xweş bû û xweş e!

...

Dijmin bi êrîş dihate ser te

...

Li ber wan danîn, sênc û çepera te

...

Tu bû meydana cenga felestîn

Ji bo serbestî te rijandî xwîn

Ristên Cegerxwîn hemû şîret û wêneyên zêrîn in ,
her helbestek wî nînikeke mezin e, em xwe têr e baş
dibînin û xwe serast dikin, ewî ronahiya çavên xwe ji
me re hêştine, mirazê dilê xwe li me kiriye.

Rengê Şêrko herne şer

Ev welatê payedar û serbilind û bê xwedî

Sed emanet, ey birader!vî welatî bernedî

Tev bihişte, mêrg û deştê, qaz û qumrî tim di nav

Nakevî destê me carek ta bi xwîne avnedî...

Kovara Dengê Komkar:Hejmar.....Sal. 1983

X:Ev gotara bi boneya koçkirina Cegerxwîn hatiye
nivîsîn.

Kurd

Kurdox

Pirtûkek nûh bi navê "KURD" bi zimanê rusî li paytexta Sovyetistanê li Mosko, sala 1984an de hat weşandin. M.Mêntêşaşvîlî nivîskarê vê pirtûka giranbuha ye, nivîskarê gernas berê jî pir pirtûkên hêja bi zimanê dayika xwe Gurcî li ser gelê me dane çapkirin , wek" Pirsên pêwendiyên zevî û çandinê di Kurdistana hevdem de " Tîblîs 1976. , " Pirsên dîroka Kurdan li Rojhilata Navîn de "(sedsalên x-x) Tîblîs 1978. ," Ji dîroka tevgera rizgarîxwaza Kurdan li Îraqê "(1919-1925),Tîblîs 1965., "Kurd û Kurdistan"(Pirsên pêşdaçûna civakî û aborî), Tîblîs 1977 û yê mayîn.

Berpirsyarê rêdektora pirtûka "Kurd" hozanê mezin, dîrokzanê bi navûdeng, xudanê pir pirtûkan li ser gelê me, M.S.Lazerêv e.

Pirtûka nû bi 238 rûpelan e û li ser sê beşên bingehên hatiye parvekirin.A.M.Mêntêşaşvîlî di pêşgotinê de dinivîse:Axa Kurdistanê di nav çar hukumetên Rojhilata Navîn û Nêzîk de (Turkiyê , Îran

,Îraq û Sûriyê de)hatiye dabeşkirin.Rûberea Kurdistanê 408 km² ye,Kurdistan cihekî erdnîgarî zor giring e,herdem bala biyaniyan bi ser xwe de kişandiye. Kurd bê rawestan û bi mêranî piştgiriya xwe li dijî êrîşên Ereban,Turkan û Farisan kiriye.

Di destpêka heyama derebegiyê de,Mîristanên Kurdan (Îmaratên kurdî) bandora rêzaniya gewre li Rojhilata Navîn kirine,ewana rolek mezin di eninivîsa gelên navçeyê de lîstine , ji destpêka sedsalên şanzdan de , Kurdistan bûbû meydana şerekî bê rawestan . Ji bo zepkirina wê,du karbidestên Musliman;Îrana Sefewî û Împratoriya osmanî li dijî hev şer dikirin ,di pişt re di sal 1639 an de li gor peyman "Zahib" (Qesir şîrîn .)Kurdistan di nav xwe de parvekirin , ev dabeşkirina ta niha rola ramiyarî di enînivîsa gelê Kurd de dilîze. Piştî şerê cîhanê ya yekê, Kurdistan di nav çar welatan de hatiye parvekirin(Turkiyê, Îran, Îraq û Sûriyê).

Kultur, abora civakî û rewşa rêzaniya dervayî li her çar perçên Kurdistanê ne wek hev in, lê tevî vê cureçûrebûnê , çar başên Kurdistanê di aliyê pêşdaçûna aborî de pir wek hev in. Dîrokzanê pispor di vê berhema xwe de, bi taybetî li ser pirsên jêr sekiniye û

bi nêrînên berbiçav lêkolîn û lêgerînên zanistî li van pirsan kirine.

A-Aborî, jin, rewşen û şaristan:

1 - Perwerdekirina pêz (pez xwedîkirin).

2 - Zevîçandin.

3 - Bingeha şêweyên zevîçandinê.

4 - Rewşa rênçberên zevîçandinê.

5- Bajar û jîna bajêr, rewşa pêşekariyê û bazarganiyê li Kurdistana Turkiyê, Îranê û Sûriyê.

6 - jîn (kulfet, pêwendiya mirovî (xizmî), sinc û moral (exlaq) adet û ol.

7 - Rewşenbîrî û şaristan. (ziman û nivîsandin,wêje, weşanên pêryodî (dem -demî).

B-Êlên Kurdan û hevgerîna êlan:

1- Rewşa aborî ya civaka êlan.

2-Pêwendiya aborî di nav êlan de.

3-Sistêma yekîtiya rêzanî ya êl û hevgerîna êlên kurdî (Êl û yekîtiya êlan li Îraqê, êl û yekîtiya êlan li Îranê , êl û yekîtiya êlan li Tirkiyê).

4-Bingeha rêzaniya destlata serokan , êl û Mîristan, serdarên navbendî.

C-pêwendiya zevîçandinê û pêşdaçûna aborî:

-Pêşdaçûna pêwendiyên zevîçandinê di heyamên dîrokê de (Di sed salên navîn de û di dema niha de).

1- Zevîçandin di dema niha de li Kurdistana Turkiyê,Kurdistana Îranê,Kurdistana Îraqê, Kurdistana Sûriyê.

2- Bikaranîna zeviyê di dema niha de li Kurdistanê.

3- Kirêkarî(xebata bi kirê li cem derebegan û dewlemendan),formên parvekirina berhemên zevîçandinê,kirêkarî bi peran,kirêkarî di aboriya pezxwedîkirinê de,formên nuh di kirêkariya zevîçandinê de.

4- Pêşketina awayên zevîçandinê û pêşdaçûna hêzên berhemkar di dema niha de li Kurdistanê . (Awayên zevîçandinê li Kurdistana Îraqê) . (Qanûnên zevîçandinê û guhartinên wan li cem Kurdên Sûriyê).(Rêformkirin û serastkirina zevîçandinê di salên 60 î li Îranê û encamên wê yê bingehîn), (Berxwedana pêşdaçûna zevîçandinê li Kurdistana Turkiyê).

5-Asteng û pêrspektîvên (asoyên) pêşdaçûna pîşesaziyê.

Hozanê ronakbîr di vê pirtûka xwe de 261 çavkanî bi pir zimanan, rusî, ênglîzî, firansî, almanî, erebî, farisî, turkî pêkaniye.

Pirtûk di aliyê naveroka xwe de pir dewlemend e, nivîskar gelek berxwedaye ku hemû alî û rudawên jîna Kurd û Kurdistanê, bi hurgilî bi xwendevanên zimanên rusî bide nasîn. Lê hozan, di dawiya pêşgotina xwe de dîsan dinvîse: Wekî ev lêkolîna, pirtûka yekemîn e ku li ser hemû aliyên jîna Kurd û Kurdistanê rawestiye, ji ber vê yekê, dibe di vê pirtûkê de kêmkurtî jî hebin, ezê pir kêfxweş bim ku xwendevan baweriyên xwe li ser vê lêkolînê bidin.

Kovara Berbang , hejmar.....,

1985 Siwêd/..

Pêşgotina M. S. Lazarêv ji ramana Bavê Nazê re (Çiyayê bi xwînê avdayî) bi zimanê rusî) .

M. Nebez

Di rûpelên ramana nivîskarê Kurd û nûjenbar Bavê Nazê de tiştên taybetî xwe nîşan didin, tevî ku bûyerên vê ramnê di rojên me niha de derbaz bûne û ji sînora me jî dur in, ewanan hîn ji pir aliyên xwendevanên Sovyetistanê û cîhanê de ne hatine nasîn .

Wisa lê hatiye ku kesên ne pispor û ne pîşekar hindik li ser Kurdan zanin, cihder û belgeyên li ser wan ne herdem rast û durust in, çarenûsa vî gelî di dîrokê de nemaze ye .

Kurd herdem cihê çavnêrîn û balkişandineke mezin e , cara pêşîn , berî sê hezar salî li ser Kurdan hatiye nivîsîn, Kurd li Rojhilatê ketin bin destên Împiratorên mezin , gelek mirovên gewre ji Kurdan pêşengiyên kar û barên hukumetan kirine , wek Salah El- Dîn Eyobî û helbestvan û bîrewer jî ji Kurdan hebûn .lê Kurdan nikanîbûn hukumeteke serbixwe ji

xwe re avakirna, li pêşiya pêşketina netewa wan, hin merc û nîr dibûn kend û alozî û ewnan li herderê û li her cihê blindest bûn.

Pêşketina aborî , rewşenbîrî , rêzanî pir dijwar in, hejmara Kurdan li gor texmîna paşin 18 melyon in û dibe hîn ewanan 20 melyon bin , hejmara Kurdan ji 3 welatên serbixwe yên ku di Koma Yekgirtiya Netewan de , pirtir e, Rûbera Kurdistanê di ser 450 hezar km çarekê re ye , rûberên 3-4 welatên cîhanê ji Kurdistanê kêmtir in, Kurdistan bi samanên kêrkatî dewlemend e , Kerkuk cihderê zêrê reş e û giringiya xwe li cîhanê heye .

Tevî Kurd û Kurdistan di bin nîrên rêzanî û dîrokî dijwar re derbaz bûye, gelê Kurd herdem bi mêranî, nebezî û bê westan ji bo azadiyê têkoşîna xwe li dijî bindestiyê kiriye .

Ne bê sedem Kurdistan bi welatê (Çiyayên û rapêrînan)hatiye navkirin ,tenê di sedsalên paşin de, Kurd bi dehan çekan rakirine , lê hercar dijminên serbestiyê û serxwebûna Kurdan xurtir bûn. Cihê Kurdistan yê îstratîcî û giring, rola xwe di şikandina tevgera azadîxwaza Kurdan de lîstiyê, Kurdistan cihekî xwe taybetî heye, ewa bi çiyayên xwe yên

neqîşkirî mîna kelhakê ye û ewa li Rojavayê Navçeya Asiya navbendeke giring e .

Ji ber van sedeman ; welatên Rojhilata Navîn yên ku Kurdistan di nav xwe de dabeş kirine û destlatdarên koledar, berxwedane ku cihê xwe li Kurdistanê bigrin,ji van hemû hêzan re sud bû ku parvekirina gelê Kurd xurtir bibe û abor , rewşa civakî û çandî yên gelê Kurd şundamayî bimînin.

Bi vî awayî,herdem rewşa cîhanê li pêşiya berxwedanên gelê Kurd ji bo azadiyê û serxwebûnê bûbû aloziyên dijwar û ev hemû astengî ta îroyîn jî hene . Ev alozî ji aliyên rêjîmên şovonîst , burcuwazî û leşgerî yên çend welatên Rojhilata Navîn hatine çêkirin û ta ku Împiryalîst berjewendiyên xwe li vê navçeyê de biparêze , ewa jî yekser û ne yekser jî dibe alîgir ji wan re.

Eger pirsra netewa Kurd bi dêmokratî çareser nebe , têkoşîn jib o aştiyê û pêşketina civakî li navçeyê jî bisernakeve.

Serkewtina pêşin di xebata gelê Kurd ya dadmend diyar e ; piştî şerê cîhanê yê duhem, xudmuxtariî ji bo gelê Kurd li Îraqê bi fermî hate pejrandin,lê ta niha xudmuxtariya rastîn pêknehatiye.Dijminên gelê Kurd hîn bi hêz in , li welatên din , li Rojhilata Navîn

dijminayetî li dijî tevgera kurdî her bi hêztir dibe û hemû şêweyên zordariyê li Kurdan dikin .

Di dema niha de,tevî ku Rojhilata Navîn bûye meydana fitna Împiryalîst û kevneperestan, dîsan jî hukumetên ku Kurdistan xistine bin destên xwe, çareserî ji doza kurdî û mafê netewî re, li hemû beşên Kurdistanê û li ser bingehêke dadmend nabînin û pêknînin .

Di rewşeke wisa de,raman li bajarekî mezin û giring li Kurdistana Turkiyê derbaz dibe,lewra pêwîst e ez bi kurtî vî beşî Kurdistanê bi xwendevanên Sovyetistanê bidim nasîn .

Kurdistana Turkiyê li Rojhilata Turkiyê dikeve , rûbera wê 230 hezar km çarekî ye û ne kêmtirî 9 milyon rûniştvan li Turkiyê dijîn , piraniyên wan li Kurdistanê ne .Ev beşê Kurdistanê,giringtirîn beş e , rewşa Kurdên Turkiyê ji aliyên pêwendiyên aborî, rêzanî ,çandî ,zor dijwar e, navçeyên Kurdistanê ji hemû navçeyên welêt şundamayintir e .

Li Turkiyê xweş diyar e, çawa zordestiya şovînî li ser netewa Kurd ji aliyê destlata navendî û herêmî de tête kirin,li gor destura Turkiyê,Kurdan bi Turkên çiyar didin naskirin,mafê gelê Kurd nîne ku rojname û pirtûkan bi zimanê xwe biweşînin û bixwînin,

dewlet dixweze Kurdanbi pişivîne,lê Kurd bi hişmendî û zanebûn piştgirî û berevaniya xwe dikin .

Tevgera Kudistana Îraqê û Îranê, Kurdên Turkiyê hîn pirtir germ dike,tevgera Kurdan li Turkiyê li ser bingehên rêzanî û aboriyê welêt ava dibe , bihabûn , bêkarî , têrorîsta rastrewî û çeprewî li Turkiyê pêşda diçin û ew hîn pirtir dibin .

Pirsa kurdî li Turkiyê di jiyana rêzaniyê de giring e, çareserkirina pirs kurdî li ser bingehên dêmokratî bûye pirs û karên rojane ji hemû gelên Turkiyê re.

Ramana Bavê Nazê bi taybetî asteng û problêmên Kurdistana Turkiyê bi xwendevanên Sovyetistianê dide nasîn, danasîna naveroka ramana Bavê Nazê bê guman gelek gewre ye, ev berhema ne zanistî ye,lê belê ewa berhemeke wêjeyî ye.Pêwendiyên civakî yên Kurdan di ramanê de cihekî giring istandiyê.Ev berhema di saya rastiya xwe de,hewasê ne tenê ji aliyê wêje de bi mirov re çêdike,lê ewa hîn ji ber giringiya xwe di hişyrbûna Kurdan de jî hewasdar e. Raman dihêle ku Kurd bi çalakî têkoşîna çîneyetî û rêzanî ji bo destxistina mafê mirovayetiyê bike, lewra giringî û nirxa ramanê heye .

Di ramanê de bext û çarenûsa dijwar yên xortekî cotkar û kirêkar têne diyarkirin û ev xorta berxwe dide jiyaneke nû ji xwe re ava bike .. .

Raman li ser du xalan hatiye dabeşkirin; xalek li ser jîna qehremanê romanê ye , ya duhem li ser xebat û têkoşîna qehremanê romanê ye . Nivîskar bi kuranî pêwendiyên civakî li gund û bajarên Kurdistana Turkiyê, rabûn û rûniştinên Kurdên Turkiyê ,xebata çîneyetî, dijayetiya netewî li Turkiyê nîgar kirine .

Di ramanê de, rastiyên jiyana îroyîn li Kurdistanê, kevneparêziyên Kurdan,hevdijayetiya êlan û tolbirina xwînê têne ber çavan . Lê çawa ev kevneparêziya di nav Kurdan de heye, herwisa jî ewa li Turkiyê bi gelemperî heye .

Qehremanê bingehîn di ramanê de Çeto ye; destpêka zanebûna wî ya gelemper û zanebûna rêzanî li cem mamoste Siyamend çê dibin,Siyamend tête kuştin , lê pirsê zanîna li cem Çeto her berdewm dibe, Çeto bawer kiriye ku pêwîst e xwe ji bermayên kevin azad bike û xebata civakî jî dê pêşde biçe .Çeto û Gulê ji hev hez dikin ,lê Çeto zane ku kevneperestî bê xebateke mezin nayê hılanîn.Bûyera ku li bajêr çê dibe , cihekî gewre di ramanê de distîne ,naveroka wê rêzanî ye ; gava cotkar ji karên gund vala dibin ,ew ji

xebatê diçin bajêr,Çeto jî di nav wan xebatkaran de ye.Lê ji bo Çeto , bajar xwendegha duhem bû, ewî li wir pileya zanîna xwe bilind kir û li dijî çewsandkaran û bindestiyê têkoşin dikir.

Ji dijayetiya hêzên pêşverû û kevneperest li bajêr baş tête xûyakirin ku rêkxirawên ramyarî li wir peyda bûne , ewanan dest bi perwerdekirina Markisîstiyê – Lênînîstiyê di nav çîna karkeran de kirine. Xwendevanên ramana Bavê Nazê dê di hin ciyan de, tiştina mîna bûyerên ramana (Dayik) ya Meksîm Gorkî bibînin.Çiyayên Bi Xwînê Avdayî ne tenê wêje ye,lê ewa dîroka Kurdistanê ye , herweha jî ewa rojên Kurdistanê yên îroyîn e jî .

Em jî bi nivîskarê vê ramanê re, gotinên paşîn di ramanê de dubare dikin; Çiyayên Kurdistanê gotinên xwe bi dawî ne kirine .

. Kovara Roja Nû , hejmar ,
(....) , sal, 1983 , Siwêd

Pirtûkxana Kurdî li Sovyetistanê her dewlemendtir dibe .

Kurdux

Berî çend salan hozanê Kurdnas J.S. Museliyan pirtûkek nûh (Stranên kurdî yên gelêrî) bi serdariyê Kurdnasê gwre Prof . Q. Kurdo li Mosk di sala 1985 an de weşndiye .

Ev berhema bi du beşan e 1- Beşê yekê bi zimanê kurdî (Zaravê kurmancî) bi tîpên erebî ye .2- Beşê duhem wergerandinda beşê yekan e û bi zimanê rusî ye.

Rojhilatnas J.S. Museliyan di pêşgotina pirtûkê de dinvîse:Li pirtûkxana destlatê (Dewletê Ya bi sernavê M. E. Saltîkove Şêdrîn li Lênîngradê şeş destnivîsarên stranên kurdî yên gelêrî bi zaravê kurmancî ji aliyê Kurdnasê navdar A. D. Jaba hatine civandin .

D.Jaba balyozê Rusiya li Turkiyê bû,ew maweyeke dirêj li Erzerumê qedand, li wir hewasa wî li ser çanda kurdî çêbû û ev stranên bi alîkariya Kurdan di salên şêstî , sedsalên nozdan de berhevkin. Nivîskar û wergervanê pirtûkê stranên civandî bi sê beşan parve kirine .1-Stranên lêrîkî 2-Stranên qehremantiyê. 3-Stranên govendê.

1-Stranên lêrîkî li ser rûdawên jînê û civaka Kurdan di sedsalên nozdan de ne, herwiha jî stranên biyanî di vir de cihên xwe girtine , di wir de baş diyar dibe,çawa belengaz welatê xwe berdidin û ji bo xebatê diçin welatekî biyanî ,li wir bîra welatê xwe dikin û hêviya vegerandina welatê wan di dilên wan de herdem tête vejandin

Mala me ne bû dewletî,
di ser çiya zarka
di bin re xupana xamirpetê,
sed hyef ji biskê ji cavbelekê
mala xwe bidim,
serê xwe dînme ber celêde .

Rûpel 20

.....

dilê min mîna xana misafiran,
tê re dibohirî kerwanê giran,
tirsê min Evdal xwedê ew tirs e,
ezê herim welatê xerîban bimrim
li ser min ne grîna bav û biran .

Rûpel , 20

.....
Ezê xanîkî çêkim ji rihanê,
derîkî têkmê ji platanê
ez û xelqê delalê Têlî
tê de rûnin her sê mehên zivistanê.

.....
hezkirina dilan pir şîrîn e,
ne firotin e ne kirîn e,
heta qiyametê bi kul e bi birîne .

Rûpel. 22.

.....
Kuro tu diçî min jibîr meke ,
Sêvekê bidme te di cêba xwe ke
Tu carcaran min di bîra xwe ke
.....

Ez diçim tu dimînî, ezê sebrekê ji ku bînim
Pê dilê xwe yî xerap pê bixapînim .

Rûpel. 26 .

.....

Dilo xeman mexe zirav nebî ,
kemer li pişta şidet nebî,
herî welatî xerîban hêsîr nebî.

Rûpel. 44

.....

Dilo dibê ji Helebê vir de Hema,
dara zêtunan hişîn bûne li ber çeman,
sîwaro tu serê xwe hilîn, kulfetê te li çolê ma.

Rûpel . 47

2- Piraniyên stranên qehremantiyê li ser ceng û şeran in , dê û bav hêviya vegerandina xortên xwe ji şer dikin û nûçeyên serketinê bi xwe re hûnin .Mirov dikane li ser hin stranên qehremantiyê bêje: Eewana cihderên bûyerên jîna Kurdan in,wek têkoşîn ji bo serxwebûnê, xebat li dijî serdarên Turk di sedsalên nozdan de .

.....

Moşa şewitî bi gavo herî dilo lo lo lo .

Xwedayê lawikî min xelas bike bi xêr vegere .

Rûpel. 56

.....

Dibê vê baran renga renga dilo lo lo
dibên di destê Mistefê de yek sure yek tiving e
dibên Mistefa kuştin, nizanim gawr e yan
Firing e.

Rûpel 57

.....

Baran barî lawikê min şimitî
hespê lawikê min şimitî
çavê min bi pismamê min ket,
dilê min şewitî .

rûpel . 64

3- Hinek ji van stranên govendê di cejnên
gelêrî de têne stran, armancên dengbêjan jî ev in;
ku ewanan li şahîyan mîvanan dilxweş bikin , li
ber stranan jin û mêr destên hev digrin û govendê
gir û şên dikin û yê ku serê govendê dikşîne jê re
dibêjin: Sergovend.

Stranên lêrîkî cihê pêşin û mezin di govendê de distînin, ewanan li ser sûruştê, evînê, bedewetiya keç û xortan û bengînan tên stran.

Beşê dudiyê ji stranên govendê li ser dewatan e, ewana jî cur cur ne, di stranekê de li ser deweta Heso ye , di vir de zave, berê pêşîn avdas dike, paşê bûkê ji wî re tînin. Herweha jî di strana ser deweta Heso de tête xûyakirin ku xudanên Heso dixwazin deweta xwe bi deweta qîz û lawê maleke din re bikin. Ev şeweya zewacê li cem gelên Rojhilata Navîn û piştqafqazê jî hebû . Di van destnivîsaran de birek ji destana Derwîşê Evdê û keriyek ji ristên helbestvanên ne naskirî jî hatine nivîsandin .

Hersê cureyên stranan bi gelemperî, ji bilî hin awertan bi sê malik û çar malik hatine hunandin. Herweha jî di van stranan de, yên diyalogî jî hene, wek strana (Gewrê û Xelîl Begê). Hozan Ji .S. Museliyan dibêje: Mirov ji komkên stranan dighîne hin encaman; wek hemû rêzên malikan hevdu digrin, naveroka rêzên paşîn li gor yên pêşîn in û di stranan de rexberî jî heye , yanê di stranekê de li ser pir tiştan û pirsan têne istiran, li ser gundan , li ser sûruştê , li ser keçikên xwaşik û

kincên wan yên rindik, li ser hêviya dildaran , û çawan xortên evîndar bavên xwe dişînin xazgênciyê keçan,lê keç li malên bavên xwe nemane û mêrên din kirine.

Mirov Ji destpêkên rêzikan de têdighîne û dibêje:Qey pêwendiyên wan bi rêzîkên pişt re tune ne,lê li dawiyê ramana bingehîn tête diyarkirin ku têkeliyên malikan, rind bi hev re hen in û herwisa jî di malikan de pir caran nîgarkirina sûruştê û bûyeran bi hevdu ve girêdayî ne.Dîsan rexberî di malikan de hin caran wisa hatiye; ji aliyekê de xemla sûruştê di stranan de di ber çavan re derbaz dibe û ji aliyeke din ve , derd û kûlên mirov di malikan de bi deng bilind dibin .

Bi awakî giştî ev stranan bi nîgarkirina hunerî û wêjeyî dewlemen din, nivîskara pirtûkê b çavên dîrokî li stranan temaşe kiriye , ewa dibêje:Pir stran li gor bûyeran çêbûne

Em jî kanin bêjin ku J.S. Museliyana pirtûka xwe bi rêkûpêk rabeî pirtûkxana çanda kurdî kiriye, ewê bi vê berhema xwe kelepûra kevneşopî ya gelê Kurd û Kurdistanê her dewlemedtir kiriye .

Me ne xwast ev kelepûra giranbuha hinda bibe û di çarçewke teng de bimîne, lewra me hemu stran ji tîpên erebî guhaztin tîpên kurdî-latînî. Pêwîst e em bêjin jî , me gotin û wişeyên stranan wek bi tîpên erebî û zaravê kurmancî – folklorî hatine stran û nivîsîn, me jî wisa raste rast û bê destlêdan nivîsîne , ta ku em bi folklor û kelepûra xwe re rastgo û dilzoz bin û tersî şêwazên zanistî hewaldanan nekin.

X:Me ev pirtûka bi tîpên kurdî – latînî jî weşandiye.(Ebdilmecît Şêxo).

Roja Nu, hejmar 10,
sala 1985 . Siwêd

Hevpeyvîn bi Museliyan re

Kurdux
Ji ber Roja Nû ve

Bîblografiya 8500 pirtûk li ser dîrokê, liser lîteraturê, folklorê, ciyografiya û li ser tevgera azadiya gelê Kurd , ji bo weşandinê amede ne ..

Roja Nû: Kengî û çima we xwe li Kurdzaniyê (Kurdologiyê) girt ?

J. Museliyana: Di sala 1957 an de min li Unîvêrsîta (Zanîngeha) Jidanva filologiya (Wêjeya) îranî kuta kiriy. Piştî salekê bi serweriya Y .Orbêlî û Q. Kurdo beşê kurdî hate vekirin . Di wê demê de Rodênko di beşê kurdî de dixebitî, bi riya wê, min koma kurdzanan nas kir. Rodênko pêşniyaz kir wekî ez bibim Kurdzan û min jî pêşniyaza wê pejirand .

Ez ketime nava koma kurdzanan û em bi hev re xebitin. Rodênko gelekî alîkarîya min kir ,wê ez fêrî zimanê kurdî kirim , hevalên ku bi min re dixebitin, ev kesanan bûn, Sukerman, Yêvgenî Vasêlva, Î.

Simîrnova, Kerîm Eyobî , Zera Yosif (wê demê ewa aspirant bû)Ordîxanê Celîl ,(aspirant bû).

Roja Nû:Di warê kurdolojiyê de, we edebiyat û zargotina Kurda hilbijart ?

J. Museliyana: Erê ; min ev tiştan hilbijart, ji ber ku min fîlologî xwendibû û ez ji bona vî tiştî hatibûm amedekirin.

Roja Nû:Xebata we ya herî pêşîn çi bûn ?

J. Museliyana: Li ser pêşniyaza Q. Kurdo min dest bi amedekirina bîbliyografiyekê kir.Di vê bîbliyografiyayê de li ser dîrokê , lîterturê , zargotinê,tevgera azadiya gelê Kurd û li ser ciyografiyayê,ango di ser 2700 navên pirtûkan hatine berhev kirin.Ev pirtûkan bi zimanê rusî , firansî , almanî, ermenî, gurcî, ezerbeycanî û îtalî ne .

Berî vê, cara yekemîn bû,di sala 1933 an de bîbliyografiyek di kovara -Rojhilata Şoreşger -de hatibû çapkirin . Di wê bîbliyografiyê de pirtirî 700 navên pirtûkan hatibûn .

Roja Nû:Du pirtûkên we hatine çapkirin; Zembîlfiroş (1983) û Stranaên kurdî yên gelêrî (1985), wekî din çi xebatên we hene û niha hûn li ser çi dixebitin ?

J. Museliyana: Du xebatên tevayî yên Qenatê Kurdo û min henin , me bi hev re amede kirine, niha ewanan ji bo çapê amede ne û di demeke nîzîke de , dê ewanan werin belavkirin .

Yek ji wan li ser destsnivîsarên Mehmudê Beyazîdî ye , ewa jî wergêra dîroka Kurdistanê ya Şerefxan Bitlîsî ye .

Min bîbliyografiyeke nû amede kiriye, ji 8500 î pirtir navên pirtûkan (ji sedsala 16 an ta sala 1985 an e) ewa jî ji bo çapê amede ye . xebata ku niha li ber destê min e, ferhenga (Êlên kurdî) ye. Qenatê Kurdo , Vasîlîva û min bi hev re dest bi xebatê kirîye. Piştî mirina mamoste Kurdo, min û Vasîlîva karê xwe berdewam kir û niha em li ser wê dixebitin .

. Kovara Roja Nû , hejmar 14 , sala 1986.

Têbînî : Min ev hevpeyvîna bi navê kovara Roja Nû bi J. Museliyana re kiriye .

ELÊKSENDER BLOK
(1880- 1920)

Kurdux

"E. Blok Puşkinê sedsalên bistan e"

A .Tverdovskî

Lîteratura gelê Rus ya kevneşopî jî wek yê nûjen dewlemend û navdar e,ewê cihekî bilnd di wêjeya cîhanê de girtiye.Wêjeya gelê Rus,ji zû de bi gelek zimanên biyanî tête xwendin,bi êngilîzî,firansî, alemanî, erebî, turkî û her wekî din.

Sed carî mixabin ku mletê me ta niha gelek kêw wêjeya cîhanê bi zimanê kurdî dixwîne,sedemên vê kêmaniyê jî wek ji me hemûyan re diyar e, dijminên riçperest in.

Lê, di baweriya min de, pêwist e em li gor hiwe û mercên xwe,li gor kanînen xwe hêdî- hêdî dest bi danasîna wêjeya cîhanê ji gelê xwe r e bikin.Bê guman,emê têkevin şasiyan jî,lê zor giring e ku em destpê bikin. Li gor vê baweriyê, ez dixwazim di vê gotara biçûk de li ser helbestvanê gernas û mezin E.

Blok rawestim,jiyana wî û du ristên helbestvanê navdar ji zimanê rusî wergerînim zimanê kurdî.

Elêksender Blok di roja 28-11-1880'an d e li şarê Pêtersburgê (Lênîngrada niha) hatiye jinê,bavê wî Elêksender li zanîngeha Warsoyê profesorê dademendiyê bû,diya wî Elêksendirî keça hozanê gewre,Beketov bû,ew jî serokê zanîngeha Petersburgê bû .Jina E.Blok,Lobov bû ,keça zanyarê mezin û yê li hemû cîhanê hatiye naskirin,hozanê xîmîkê,Dîmitrî Mendelêv bû.

E.Blok piraniya jiyana xwe li bajarê Pêtersburgê derbaz kir,ew hîn minal bû , dest bi nivisîna helbestan kir.

Rusiya û enînivisiya Rusiya li nik E. Blok,pirsa bingehîn bû,ji ber ku Rusiya ji bo E.Blok welatê şoreşan û pirsên civakî bû.Ewî rewşa Rusiya di berhemên xwe de,pir xweş û bi huner nîgar kiriye.

Di van çend malikên jêrîn de ,ewî bala xwe gelek rind daye karkerên kargehan û herweha jî,ew çewsandina wan ji aliyê dewlemendan de dide xuyakirin.

KARGEH

Di mala cîranê de pencera zêrî

Li êvaran,li êvaran
Nalîna bêzar ji buriyan dihat
Milet diçe ber derî
Lê derî bi tamamî girtî ye.

Li ser dîwêr , li ser dîwêr
Mirovek bê liv,mirovek tarî
Milet bi hêmin dijmêre.

Ez giştî dibhîsim li jorê
Li milletê civandî li jêrê
Ew gazî dike bi dengê zorê
Piştên dinalin,daxînin xwarê.

.....

24.11.1903

Şoreşa Oktobera mezin li Rusiya bandora xwe pir li E. Blok kir, ewî serketina şoreşê bi dil û can pejirand, bi giyana welatperweriyê û pêşverûyê pîroz kir,bi hunereke zor hêja û xurt poêma xwe (helbestek dirêj) bi sernavê "Danзде" nivisiye,poêma"Danзде"di hemû cihana pêşverû de hate nasîn,helbestvan di wir de, rewşa Rusiya berî şoreşê û piştî şoreşê bi hişmendî û zanîneke zor bilind dide diyarkirin,wek nimûne:Di wir

de wisa dibêje:"Şeva reş ,berfa sipê ". E. Blok di wir de cudatiya navbera derewan û rastiyan,navbera azadiyê û bindestiyê xûya dike.

Yevgînê Kinibofets ji kevintirîn rexnevanê lîteratura Sovyetî bû, ewî di bîranînên xwe de li ser vê helbestê weha nivîsiye:

Gava min pexşana E.Blok "Danzde"di rojnamê de dît, min ew helbesta li ber ronîya darkên kibrîtê li ser riya mala xwe xwend....

E. Blok ne tenê xerîkî wêje bû,lê ewa hîn di karên civakî de jî gelek çalak bû, ew endamê komîta hukumî ya weşanên lîteratura kilasîkî bû û hîn jî ewî di çapxana lîteratura cihanê de bi seroktiyê M. Gorkî bi jîrbûn dixebitî.

M.Gorkî li ser şoresgeriya Blok dibêje:"Bi Blok bawer bikin!Ew mirovekî bê tirs e,riya rast nîşan dide."

A.Tverdovskî li ser E.Blok nivîsiye: "Bandora Blok hebû û hîn jî li ser helbestên me heye,helbestên wî cihên xwe di dilên milyonên xwendevan de girtine."

Helbestvanê navdar û şoreger V. Mayekovskî li ser Blok nivîsiye:"Karê wî di pexşaniyê de,bi xwe heyamek serbixwe ye"

Helbestvanê gewre pir helbest li ser evînê jî li hev
anîne, li jêr, ez yekê ji wan werdigerînim.

Li ser qehremaniyê, li ser mêraniyê, li ser rûmetê
Min jibîr kir xem û derdên jînê
Gava rûyê te di çarçeweke sakar de
Li pîşê min, li ser masê hildiperê
Lê dem hat û tu ji malê derketî
Gustîlka nirxbuha min êvarê avêt.

Te qedera xwe daye kesekî din
Û min rûçka bedew jibîr kir
Gelek rojên xerap çûn û hatin...
Vîn û evînê êşandin jîna min...
Û min tu bi bîra xwe anî li pêşa menberê,
Û mîna di xortaniya xwe de, min gazî te kir...
Min bang li te kir, lê tu li xwe venegerî,
Min hêstêr herikandin, lê te li xwe danenî.
Te fîstana hişîn ya bêzar li xwe pêçandî,
Di şeva xûnav de, tu derketî ji malê.
Nizanim, te li ku warê xwe yê şehnaz

Te nazdarê, mîhrebânê , dît...
Ez hişk xew dikim,dibînim fîstana hişîn,
Ya tu tê de çûyî şeva şebnemê...
Nema xewn li ser mîhrebânê,ser rûmetê,
Hemî derbazbûn,ciwaniyê barkir!
Birûva te di çarçewa sakar da,
Min bi destên xwe ji ser masê hilda.

Roja Nu , hejmar ... sala 1986, Siwêd

Helbestvan û hunermendê navdar

Koste Xêtegorov (1859 -1906)

Ez bi berhemên wêjeyî yên Kosta Xêtegorov re bûme nas ,ew helbestvanekî zor mezin û baş e ...

M. Gorkî

Di baweriya me de; berî ku em li ser lawê pîroz yê gelê Osîtînî û wêjeya wî rawestin,pêwîst e em çend gotinan li dermak û cihdera milletê Osîtîn ji dîroka dêrînî hûnin zimên .

Çawa di dîroka me de hatiye; gelê Kurd bermayên Kardux û Madan e, wisa jî dîrok dibêje:Gelê osêtînî ji bermayê Alan e,Alanî jî êlek ji êlên Îraniyan e, Alanan dewleteke derebegî di dawiya babelîska neha û destpêka sedsala dehan de damezrandin.Vî gelî ola xaçeperest ji xwe re pejirand;ev yeka jî,ji gelê Osîtîn re,giringiyên xwe, dîrokî û çandî hebûn, ji ber ku gelê osîtînî bi vê bûyera mêjoyî xwe nîzîkî welatên şaritanî mîna Bêzentî,Corcî,Abxazî û Rus kir û təkeliyên xwe bi van miletan re ava kirin .

Osêtiya;welatê Osêtiyan di sala 1774 an de bi Împiratoriya Rusî ve tete girêdan û ev gela jî, mîna

pir milletên din di bin zordestiyên netewî,civakî û çîneyetî de jiyana xwe bi têkoşînên dijwar derbaz dikirin û gelek kesayetiyên gernas ji nav wan peydabûne.

Çawa gelê Kurd xudanê (Memê Alan) û (Mem û Zînê) ya Ehmedê Xanî ye, wisa jî gelê Osêtîn xwe bi destasna navdar (Alguziyane) ya Îvan Yalguzîde (1775-1830)serbilind dibîne.Rola vê destanê wek rola kevirê koşeyê di wêjeya gelê Osêtîn de ye,lê pêwîst e were gotin jî ku nivîskarê vê berhema li jor navkrî,destana xwe bi zimanê curcî nivisîbû, ji ber vê yekê jî; vê destanê rola xwe dereng di pêşketina wêja osîtînî de lîst.Nivîskar Îvan Yalguzîde di vê destanê de berxwedaye ku giyanê netewayetiye di xwîn û tamarên gelê xwe ye bindest de berde.

Lîteretura gelê Osêtîn bi pir nivîskar û helbestvanên hêja mîna Kolîv Akso(1830-1866),Mamusurov (1843-1866),Kanukov Înal (1851-1899), Gadêv Seka (1855-1915 hatine xemlandin.

Piştî şoreşa Oktoberê lîteretura gelê Osêtîn her dewlemend dibe,navên wek Kubalov Alêksender (1871-1944),nivîskarê destana folklurî,romantîkî (Afxardît Xasana),rûpelên wêja gelê Osêtîn geş kirbûn.Cihê helbestvan û şoreşgerê bi navûdeng Sagolov

Georgî (1871-1939) di wêja gelê Osîtîn de zor bilind bû;cîrok û helbestên wî hemû li dijî setemkariyê ne, ew di berhemên xwe de ketibû bin bandora nivîskarê Rus Nîkrasov û nivîskarê Ukarnî Şêvçenko,lê Kemal Xodov ji gewre û nûjenbartirîn nivîskarê gelê Osîtîn e;ewî roleke mezin di pêşdaçûna lîteretura gelê xwe de lîstiyê û dilîze,herweha jî ewî dostaniya gelan di afrandinên xwe de pir bi zelaî diyar kirîye û ji dîwanên wî yê navdar (Istrana Osîtiya te bîstin)1970, bû .Gelek helbestên wî tî wêgerandin û ewanan di kovar û rojnamên sovyetî de bi zimanê rusî tîne weşandin,her dîsan jî bi dehan nivîskarên gelê Osîtîn wek Şamil Çîkoyêv (1940-) Vaso Mêliyêv 1938 -) di çarçewa Sovyetistanê de hatine naskirin.

Lê di vê lêkolîna me de,Kosta Xêtegorov afirandkarê wêjeya pexşane bi zimanê osîtînî, helbestvanê hevdem û gernas mijara me ye.

Mezin û gernasbûna nivîskarekî,hunermendekî, bîrewerekî û hemû hozan û rewşenbîrên din bi mezinbûn yan bi çûkbûna millet ve girêdayî nîne.ji ber ku gava sûruşt hiş û hestan diyarî mirov dike;ewa ji wî mirovî napirse,tu ji kîjan milletî yî?Tu ji miletekî biçûk î yan tu ji miletekî mezin î ? Tu miletekî çiyayî yî,yan tu ji miletekî rewend û koçber î?Lewra jî

sûrušta bedew, sûrušta dadmend ewan pirsan ji KOSTE XÊTEGOROV ne kirin,lê bi ser de jî ewê K. Xêtegorov di bin baskên xwe yên dilovan û bedew de xudî kirin, pençak ji xemil û mirovayetiya xwe rabeî K. Xêtegorov kiriye .Ew dibe stêrkek geş li ezmana wêjeya gelê osîtînî,ronahiya geşbûna wî sînora Qafqasê derbaz dike,Koste bûbû dengê belengazan,bilbilê azadiyê,şurek tûj di dilên Qeyseran de .

Strana reben

Li nik xelkê hewşên fereh hene
Hundirê xaniyên wan germ in,bi çira ne,lihev-
hatine
Lê,li cem me, zarok di şikeftên tarî de
Ji birçîbûnê , ji nêzara dikin qîrîn.
Li cem xelkê laşên bi goşt
Li baniya hundir de li badibin
Lê li nik me baskên mişkên firok
Li baniya hundir de li badibin .
Li cem xelkê aş nikane di salekê de
Tovan di dema xwe de bihêre

Lê li cem me, bes barek tov hebe

Wê di wê salê de,

jînxweş herdem hevalê me be.

Vaye em dibînin çawa ziman û dengê rebenan rewşa civakî di çend rêzikên sakar de bi zelalî rêxistiye; malên ronak û germ, malên tarî û sar di ber çavên me re debaz dike, bîna goştê berx û beranan di ber pozên me re berdide, girîn û qîrîna zikên birçî di ber guhên mirovperweran re derbaz dike. Kosta bi hunermendiyeke bilind di helbestên xwe de rapêrîneke civakî dike. Şoreşgeriya helbestên Koste sînora Rusistanê derbaz dikir, ewî dengê xwe mîna stranbêjekî dilêr bi xemgînî digihand gelên cîhanê, lewra jî, Koste bi hêsanî dikeve ferhenga wêjeya kevneşopî li cîhanê ..

Ne li badilhewa; nivîskarê Rus yê navdar A. A. Fadeyef di derbarê Koste de nivîsîye: (..... Navê Koste, helbestvanê gelê biçûk kete rex mezintirîn navên civaka mirovperweriyê)

Li Sovyetistanê ; ta niha dîwanên Koste Xêtegorov 95 caran û bi 20 zimanên gelên Sovyetistanê hatine çapkirin , divê were gotin jî; K. Xetgorov bi zimanê rusî gelek afrandinên xwe nivîsîne .Helbestên wî li

Hindê,li Çêkoslafakiya û li hin welatên din jî bi zimanên biyanî hatine weşandin , rêxistina YONÎSKO ya(Hevgirtina Netewan)biryar wergirtiye ku berhemên K.Xêtegurov bide çapkirin.

K. XÊTEGOROV di 15 Oktoberê , sala 1859 an de li gundê Nar li serê çiya ji dayik bûye,Koste hîn zarok bû , diya wî çûbû dilovaniyê, bavê wî di destlata Rusistanê de cendirme bû. Kostê zarok û ciwan di dibistana gundê (Nar)de li xwendegêha bajarê Kobaniyê fêr bûbû. Koste hîn li Kobaniyê ji lîteretur û hunerê hezdikir, ew li wir pir wêja cîhanî dixwend, bi ser de jî , ew li wir fêrî hunera nîgarkirinê jî dibû. Koste di sala 1881 ê de li Ptirsburgê dikeve akadêmiya hunermendiyê , lê mixabin ew di bin barê hejariyê de dijiya, lewra ewî nikanîbû xwendina xwe li wir kuta kiribûya. Li Pêtirsburgê baweriya şoreşgerî û dêmokratiyê di bin bandora şoreşgerên Rus de peyda dibe , li vir Koste lîterutura gelê Rus (Gribodva, Puşkîn,Lêrmentov, Nîkrasov,Krîlov,Gogil ,) hîn pirtir dixwîne ,her weha jî Koste berhemên Şikîspîr, Şîlêr, Gotê,pir baş zanîbûn.

Koste di sala 1885 an de vedigere Kobaniyê, paşê ewa diçe Osîtiya , ew li wir di şanogeriyên, rojnaman

de bi jîrbûn dixebite û ew ji bo azadî û biratiya hemû gelan li dijî zordestiyên Qeyseran radiweste.

Helbestên Koste dibin stranên gelêrî;ji ber van sedemên borîn , serdarên Rusistanê nikanîbûn çavên xwe li ser çalakiyên Kosta bigirtana ,lewra jî , Koste ji aliyê serdarên Rusistanê di sala 1891 ê de ji navça Tersek tête sirgunkirin.

Gefgurên Qeyser alafa dilê Koste venamrînin, Koste herdiçe qehremantir dibe ,ew helbestan li pişt helbestan sîwar dike û wanan wek kaniyeke dewlemend di zewiyên belegazan re diherkîne,wek dilopên ava baranê bîrên hejaran mişt dike.

Ez ji mirinê natirsim

.....

Tevî gorna tarî û sar û veşariya wê

Ewa min dikşîne ber xwe

Lê ez ji mirinê natirsim

Lê ji welatê min re dilopek hezkirin

Di min de hebe

Dê jîn bi min pir bûha be)

Koste ne ji gorna reş û sar û ne ji zêzemiyan ditirse, ew dizane eger kîjan roja be, ewê bibe mîvanê zindî li gorna tarî ,lê ew dibêje:Ta ku piçek evîn di dilê min de heye û eger ew hez kirina ji bo azadiyê di riya têkoşînê de here,ezê wê hîngê tim ji jînê hez kim.

Koste bi sedan helbestên xwe yên çekdar mîna (Leşger),(Binêre !) , (Bistirê!),(Bila bimre !) avêtine sîngên setemkarên Rusistanê.

Di baweriya me de,dîwana Îron Fandir , (Tembura osîtînî) di lîteratura kilasîk ya cîhanî de stuneke bilind û xurt e , Ji ber ku Koste ne tenê ji zikbirçiyên gelê Osîtîn û gelên Rusistanê re li tembura xwe dixist,lê ewî li şûn hemû hejarên cîhanê, dengê xwe bilind dikir .

Du destanên Koste pir navdar henin: (Destana Fatme)û(li ber dadgehê),em li vir dixwazin naverokên van herdu destanan zor bi kurtî rêxin.

Di destana Fatmê de weha hatiye;Mîrek kal hebû, navê wî Nayib bû,lawekî wî jî tenê hebû,navê wî Canpolat bû, Fatme keça Mîr Nayib,ya ne rast bû,ewî Fatme li mala xwe mezin kiriye,Canpolat û Fatmê ve evîndarên hev bûn.Rojekê Canpolat diçe seyranê û ew demeke dirêj venagere mala xwe, pir kesan texmîn

kirin ku ewa hatiye kuştin ,lewra Mîr Nayib dixwast Fatmê bide Mîrekî dewlemend, lê Fatmê daxwaza Mîr Nayib ne pejirand û ewê gote Mîr Nayib:Ez dixwazim bi Îbrahîmê cotkar re bizewicim,bi rastî jî evan herduyan hevdu birin,zarokek wan jî çêbû û ewanan bi jiyana xwe dilşad bûn .

Rojekê ji rojan Canpolat ji nişkava ji yexsîrê vedigere mala xwe,ew Fatmê li malê nabîne,ew diçe cem wê û ji wê re dibêje:Fatime!Divê tu Îbrahîm dîsan berdî û bi min re herî mal,lê Fatme pêşinyara Canpolat napejrîne ,lewra Canpolat ji xeyda re,xwe dîkuje û Fatme jî ji derdê vê bûyera bêzar re dîn û şêt dibe .

Koste di vê destana xwe de astengên civakê nîşanî me dike,ramanên derebeg û cotkaran ji me re dide xûyakirin,ji ber giringiya vê destanê,ewa pir caran mîna filmekî li Sovyetistanê hatiye pêşkeşkirin.

Lê naveroka destana (Li ber dadgehê)bi vî rengî ye;Eskî qehremanê destanê ye,Zelîne keça Mîrekî dewlemend e,Eskî û Zelîne ji hev hezdkin,lê bext bi van herdu evîndaran re nabe heval,Zelîne bi mirovekî dewlemend re dizewice,Eskî pir xemgîn dibe û ewa nikane barê vî derdî hilgire, ji ber êş û şewata re , Eskî

mêrê Zelînê dikuje û ewa dibe keleş,Lê dewlet wî digre û wî dibe ber dadgehê.

Dîsan Koste li vir dixwaze ji me re bêje:Derebeg zordestiyê li belengazan dikin û ewanan hejaran neçar dikin ku ew bibin keleş û tawanbar.

Bi rastî , gava min dixwast çend helbestên Koste bi zimanê me bi xwendevanên kovara me (Roja Nû) bidim nasîn ,hilbijartina çend helbestên bedew bi min pir dijwar bû; ji ber ku min ji xwe dipirsî, Çawa ezê bêjim, ev gula sor û bêhnxeş ji vê gula sipî û qeşeng rindtir e ? !!

Ew gulên bi destên baxçevanekî pişpor di gulistaneke xemlandî de hatine xûdîkirin,hemû ciwan in, hemû jî dikanin sîngên bukan bixemilînin ,lewra jî min bê dudilî çend rêzik ji zimanê rusî wergerandin.

Bistirê !

Delala min! Gava ez istrana te dibhîsim

Tevî ku ez dixebitim, lê ez nawestim

Tu tîrêja roya min e

Bistirê keçê !Bistirê !

Dijmin azadiya me dizî ..
Ta ustiyê ketime nava derdan
Ta pozê xwe ketime nava derdan
Çiqas ew derd tal in,tu bistirê !
Hemû gel bi zevî xwedî dibin
Delala min!Bidegrî li ser min !
Niha bêje min !
Çawa emê bê zevî bijîn ?
Em bê zevî ne, em naxebitin
Tu, min fêrî xbatê bike !
Bi tenê min nehêle
Ronahiya rojê tu yî ,bistirê !

1888z

Koste bê tirs,bi mêranî derebegan şermeze dike, ew gazî keç û xortên gelê xwe dike ku ewanan derd û nalînên gelê xwe di sîngên xwe de ne kujin,dem lê-hatiye ku ewanan bi dengên bilind bistirên,bi dengên bilind stranên azadiyê bêjin,çimkî gava stranên serbestiyê tên bihîstin,rûyên belengazan geş dibin, hêviyên wan bi serketinên mezin xurt dibin.

Kilama dîlker

Kuriyê min!Belengazê min!
Tenê em di axiran de ji dayik bûne
Tenê em bi hev re tê de mezin bûn
Bi hev re tê de xebat kir
Bi hev re tê de jîn derbaz kir.
Me bi hev re cevên xwe dikirin qurban
Ta sîngên me dikirin nalîn
Bi aramî , bi aramî ta roja mirinê
Herwisa ta roja dawiya jîna me
Em bi hev re jî dikevîne gornê .
Bila Xan û Mîrên me bextewar bin
Ew bi me de ne ketiye
Ew ne karê me ye
Jîna derew firotin
Mirin derewan nake .
Ewê me hemîyan hembêz bike .

.....

Vaye em dibînin çawa helbestvan Koste di vir de jî
rewşa rebenên bê mal,hejarên birçî nîgar dike; mirovê
reben û kuriyê ve,bi hev re di axirande dijîn,eger

zarokên dewlemendan li qesran ji dayik dibin,lê zarokên rebenan di axiran de li rex keran ji dayikên xwe dibin û ewanan jiyana xwe di nav zibil û gemarên dewaran de derbaz dikin.

Koste dixwaze bêje:Bila niha Xanedan û Qeyser pozê xwe li me bilind bikin, lê mirin dadmend e,ewa cihdabûnê nake navbera belengazan û setemkaran, eger Mîr bixwazin yan ne xwazin , mirin ji wan pir bi hêztir e û ewanan hemû bi me re, dê herin gornê.

Belkî hin kes van pirsan ji xwe bikin, çima koste dibêje:Bila Mîrên me poz bilind bin,ew bi me de ne ketiye,ewa ne karê me ye,ma Koste destên xwe ji xebatê li dijî çewsanakaran şunde vedikîne ?

Li gor baweriya me ;helbestvan Koste nikane hemû ramanên xwe di hundirê çend rêzikan de rêxîne , eger wisa bûya,pêwîst ne dikir ku nivîskar bi sedan helbest û berhemên din wêjeyî binivîsandina.

Kost dibêje: Dîlker û kuriyê di vê jînê de hevalên hev in ,lê dîlker û Mîr jî li ser riya guristanê hevalên hev in .

Wek me berê jî goti bû:Koste ne tenê helbestvan bû, ew hîn hunermend û wênekêşekî navdar bû,ewî li akadêmiya hunermendiyê jî xwendiyê,mixabin ewî

akadêmiya hunermendiyê kuta ne kiribû,lê tevî vê yekê, nîgarkirin û wênekêşî li nik Koste herdem pêşda diçû,ewî pir wêneyên sûruştê û mirovan bi destên xwe yên zêrîn nîgar kiribûn. Nivîskarê Rus A. Fadeyof li ser hunermendiya Koste nvisîye:(Koste Xêtegorov Lêonardo Davinşî yê gelê Osîtn e ...)

Di rastiye de koste bi dehan wêne raberî civakê kirine,em li vir tenê çendekan j wan bi nav dikin; (Mala osêtnî), Koste di vir de nîşan dide ku çawa jinên osêtnî meyê di mal de çê dikin.(Av li piştê), Koste di vir de jî bindestiya jinan ji me re diyar dike. (Li dibistanan kursiyên darî di jînê de),dîsan hunermend Koste di vê tabloyê de rewşa zarokên reben, zarokên bê dibistan, zarokên di nav kevir û latan de mezin dibin, xûya dike .

Divê em hîn bêjin ku helbestvan û hunermend Koste hîn rojnamevan bû jî;ewî di pir rojnamen mîna (Kezbak),(Şimîla Qefqasê) de gotarên xwe weşandine.Rojnamevana navdar Marieta Saginyan dinivîse: (... Gotarên Kosta rolên xwe yên dîrokî ta niha dilîzin ... Û eger mirov dixwaze rewşa Şîmala Qefqasê di salên 1880-1890 î de têbighîne û rewşa wê demê baş bizanibe, ji gotarên Koste baştir nînin ..)

Jîna Koste mîna pir nivîskarên cîhanê kin bû ,ew ji ber nexwaşiya giran penceşêrê,di sal 1906 an de çû dilovaniya xwe .

Berhemên Koste di xwîna gelên biyaniyan de jî diherkîn,eger ne weha bûya,peykera wî li bajarê Kirdcalî li Bulgariya ne dihate danîn.

Cihderên kêrhatî

- 1- Koste Xêtegorov,helbest û berhemên hilbijarte, dîwan (1-2-3).Mosko ,1984,bi ziman rusî.
- 2- X.N .Ardasenov,bi kurtî pêşveçûna wêja osîtînî , Ordconikîzde , 1959,bi zimanê rusî.
- 3- Însîtuta Lîtereturî li Osîtiya Şemal,Ordconikidze, 1967,bi zimanê rusî.
- 4- Nafî Cusotî,dîroka wêjeya osîtînî , cild 1, Tîblîs 1980,bi zimanê rusî.
- 5- Nafî Cusotî,dîroka wêjeya osîtînî, cild. 2, Tîblîs, 1985,bi zimanê rusî.
- 6- G.Z.Kalcêv,X.H.Ardasenov,D.A.Girêv.Nivîskarên Osîtiya Şemal , Ordconikidzde, 1973,bi zimanê rusî.
- 7- 7-.Tîslagov,weşanên Koste Xetegorov , Ordconikidzde , 1983,bi zimanê rusî.

Bûyerek teze di tevgera Kumunîstiya cîhanê de

Kurdux

Di 23 Şibatê li katêjmêr 10 li Mosko di mala Kirêmlênê de kongira 26 an ya partiya Kumunîst destpê kir. Nûnerên 17 milyon endamên partî Kumunîst ya Sovyetistanê , nûnerên 24 partî Kumunîst û karker ji Rojavayê Ewropa , Keneda û Emêrîka , nûnerên 27 partiyên Kumunîst û karker ji welatên Asiya , nûnerên 31 partiyên Kumunîst û karker ji welatên Efrîka, nûnerên 29 partiyên Kumunîst û karker ji Emêrîkaya Latînî, bi dehan nûnerên rêxirawên tevgerên niştimaperwer û dêmokrat, 12 nûner ji welatên Sosyalîst li ser bingehê birayetî û hevaltî bi giyanê germ di vê kongira giranbuha de beşdar bûn .

Giringiya kongira 26 an, ne tenê ji gelên Sovyetistanê re sudar e , ewa ji hemû welat û civakên bindest re cihê balkêşiyê ye. Ji aliyêke din de jî kongire tirseke mezin dixê dilên welatên kevneperest bi serdariya Emerîka.

Serokê partiya Komunîst heval L.Î. Birêcnêv raporek dirêj li ser rêzaniya hundir û derva ya dewleta Sovyetistanê di kongirê de pêşkeş kir.

L.Î. Birêcnêv di rapora xwe de diyar kir ku Sovyetistanê ji kongira 25 an ta kongira 26 an pir pêşketin û serkewtin ji hemû aliyên jiyane de dîtine. Ewî dîsan got: Di salên borî de partiya me herdem berxwedaye ku birayetiya xwe li gel welatên sosyalîst wek Hingariya, Vêtnam, DDR, Koba, Laos, Mengoloya, Poloniya û Çêkoslofakiya hêztir bike .

Di van salên dawî de nûnerên van welatan bi hev re 37 caran li ser tengehek bilind danîştin û li ser pirsê aştîyê li seranserê cîhanê guftego kirin.

Dîsan Birêcnêv gelek bi dirêjahî rola hevpeymanê Warso ya erênî û ji aliyê din de, rola Împiryalîstiyê ya neyênî ji bo aştîyê zelal kir .

Birêcnêv di kongirê de nirxeke payebilind daye doza tevgerên welatên ku xwe ji bin kolonyalîstiyê mîna Angola, Esiyobiya, Mozembîq, Efganistan û Yemena gelêrî U.H.D azad kirine; ewî rola hevpeymanê hevaltiyê bi van welatan re di pêşketina çand, aborî û dezgehî de ronahî kir û dîsan ewî axivtina xwe berdewam kir û got: Me bangewaziya serdarên Afganistanê bi cih anî û me bi leşger û çekên

xwe alîkariya hevalên xwe li dijî hêzên kevneperest û Împiryalîstiya emêrîkî kir.

Birêcênêv li ser pêşdaçûna ramana Kumunîstiyê li cîhanê got:Niha li 94 welatan partiyên Kumunîst henin û ewana bi çalakî têkoşînê dikin, niha li Ewropa tenê 800 hezar endamên Kumunîst henin,ma ev rastiya ji dijminan re, rastiya bîrdoziya Markis û lênîn diyar û mêlag nake? .

Birêcênêv hîn gotinên xwe di kongirê de weha berdewam kir;hin partiyên Kumunîst rexnan li me dikin û li ser kêmkasiyên me di hundir welatê me de sercil dikin,em amede ne ,rexnên hevalên xwe guhdar bikin,lê di rastiye de jî,em jî hîn baştir li ser rewşa xwe zanin û em nikanin kêmkasiyên xwe veşêrin,lê her kesek nizane ku çiqas alozên dijwar li ser riya me henin,divê ez bêjim jî,em li dijî rexnên dijminên sosyalîstiyê ne,ji berku ewanan propegenda ji Împiryalîstiyê re çê dikin .

Heval Birêcênêv li ser rewşa hundir bi şêwakî berferh û dirêj rawestiya û got:Bernama aborî ya hundir zor bi rêk û pêk bi cih hatiye,rola çîna karker di civakê de zor bilind e ,hemû milletên Sovyetistanê bi hev re wek bira dijîn, serdarên Sovyetistanê herdem

ber xwe didin ku pileya pêşketina hemû komarên
Sovyetistanê mîna hev bikin.

Ev gotara di bin navê Kurdox di kovara Roja Nû , hej. (.....
)Sala de li Siwêdê hatiye weşandin .

JIN Û ROLA WAN DI AVAKIRINA C1VAKÊ DA

Komîta damezrandina Yekitiya Jinên Kurdistanê li Yekitiya Sovyêt pir sêminaran li ser rewşa jinan amede dike.

Kovara Roja Kurdistan (Kovara AKSA) piştgiriya vî karî dike û sêminarên wan belav dike .

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Di siya pêwendiyên derebegî di dewleta osmanî de jin jî di berkirina aborî de beşdar dibûn. Wan jî weke mêran derdê çewisandin û kedxuriya derebegan dikişandin. Qeyd û bendên civakî jiyana jinan diwartir dikirin û li pêşiya pêşketina wan radiwestiyan. Jinan di hilperînên cotkarî de jî para xwe standin. Bi çûbûn û pêşketina sermiyandariyê re cihê çalakiya jinan di berkirina aborî de, firehtir bû û vê care ewa kete bin nîrê kedxuriya sermiyandariyê, xurtbûna dijayetiyen sermiyandariyê û bohranên wê, rewşa komên zehmetkêşan û nemaze ya jinan diwartir kirin. Civaka sermiyandarî ya nûjen jî di zikê xwe de zordarî, belengazî û birçîbûn xwedî kir, bi milyonan jinên zehmetkêşan di bin barên giran de weke "koleyên

malan"di jîn, ewan alîkariya mêrên xwe dikin û neçar dibin ji sermiyandaran re jî kar bikin. Sermiyandar cevayên karên wan dixwin û wan li nik xwe erzantir bi karkirin didin. Lênîn rewşa jinan di bin pêwendiyên sermiyandarî de nîşan dayeku jin dîsan mîna dema koletî û derebegiyê bûne lîstokên destên sermiyandaran; weke kirîna jinan bi peran. Li ser vê yekê Lênîn diyar dike ku tenhê şeweyê kedxwariyê hatiye guhartin, rizgariya jinan ya rastîn bi rizgariya civakê ji sazûmana çewisandin û kedxwariyê ji dûmahîkên koletî, derebegî û birciwaziyê pêktê.

Doza azadiya jinan beşeke ji doza rizgariya hemû çînên zehmetkêşan, ewa tenhê dikane bi rûxandina sermiyandariyê û avakirina sosyalîstiyê ji zordestî û çewisandinê azad bibe. Bi vî awayî; xebata jinan ji têkoşîna gelemper ji bo azadiya xwe, ji rizgariya civakê nayê brîn. Di van bîst û pênc salên dawî de, doza jinan bi gavên fereh di çarçewa niştiman û cîhanî de, ji bona wekheviyê pêşve çû. Sazûmana Netewên Yekbûyî (UNO) nirxeke mezin daye vê pirsê û ewa di daxûyanî û biryarên xwe de li doza jinan xwedî derket, û UNO sala 1975 an kiribû sala jinan .

Hemû hêzên pêşverû jî giringiyeke hêca dane mafên Jinan; ewanan di rêbazên xwe de ciheke taybetî

dane pirs jinan, û doza jinan ji xwe re kirine pirseke bingehîn. Herwisa rêxistinên Kurdistanê jî bi çavên bilind li vê dozê mezin temaşe dikin. Rola paşverûyên kurdî di vî warî de jî, wek hemû warên din, ne baş e. Tevî vê pêşveçûna biçûk, îro gelek diyar e ku valabûneke mezin di tevgera jinên Kurdistanê de heye.

Ev valbûna jî ji encama mercên taybetî û gelmper yên siyaseta kolonyalîzm û Împiryalîzma cîhanê ye.

Em di vê baweriyê de ne ku pêwîst e tevgera me ya dademend rêxistinên jinên Kurdan li welêt û li derveyê welêt ava bikin. Ji bona dîtina çareyeke rastîn ji serpêhatiyên Jinan re, pêwîst e mirov zanibe ku bindestiya Jinan ji peydabûna hebûna taybetî (milkîyeta şexsî) destpê kir û ew zordestiya bi wê pêwendiya aborî ve girêdayî ye, lewra, Ji wê heyamê de û ta niha kedxwariya mirov ji mirov re berdewam dike. Doza Jinan ne doza olekê, netewekê yan miletekî bi xwe ye, lê belê ew dozeke civakî ye û ewa bi sazûmana aborî-civakî ya serdar ve kîp girêdayî ye. Bi vî awayî bingeha koletiya Jinan ji bingehê aborî hatiye û ji hebûna kedxwariya çîneyetî netê birîn. Herwisa jî, rizgariya Jinan bi xurtî bi rizgariya civaka

mirovatiyê û bi hemû şêweyên çewisandina çînayetî ve girêdayî ye.

Jinên Kurdistanê jî hîn di bin barê zagon (qanûn) û rêşanên derebegiyê de dijîn ,ew zagonan li pêşiya pêşketin û rizgariya wan bûne bend. Ev rewşa pêwîst e bête gûhartin û li cihê wê ,wekheviya Jin û mêran li pêşiya zagonan çê bibe.Bi gotineke din,pêwîst e wekheviya Jin û mêran di mal, kar û civakê de pêk bê; di malê de serdestî û bindestî tune be, jin û mêr di hemû erk û mafan de wek hev bin,bi hev re pêwendiyên dilovanî û berêzkirina rastîn girêdin. Pêwîst e nîrxê karê Jinan bête nasîn, mafên wan werin parastin , ta ku ewanan jî di guhartina civakê de çalak û payedar bin, divê ew di hemû beşên berkirinê de kar bikin .

Tiştêk din giring heye ku nabe bête jibîrkirin;em dizanin ku piraniya jinên Kurdistanê ne xwendevan in.Nexwendin di nav jinan de ji nav mêran bêtir e, lewre gelek pêwîst e, jin û mêr destên xwe bidin hev û çareyekê ji vê serpêhatiyê re bibînin.Erkên jin û mêran ev in ku ew ramanên civakî yên kevneperest ji xwe re bikin bar û li dijî astengan rawestin . Li her çar perçên Kurdistanê fermandarên paşverû û şovênîst zordariyeke mezin û çewisandineke nedîtî li gelê Kurd

dikin , ew li pêşiya tevgera rizgarîxwaza gelê Kurd ji bona bicihanîna mafên çarenûsîna netewî bi şêweyên faşîstî radiwestin.

Jinên Kurdistanê jî bi bav,bira, mêr,hevalên xwe re di têkoşîna azadiyê de beşdar dibin.Wek nimûne:3000 jinên Kurd li Irakê di zîndanên faşîstan de ne, ji ber ku bira,law,yan jî mêrên wan li çiyayên Kurdistanê pêşmerge ne.Bidarvekirina Leyla Qasim Hesên, xwendekara zanîngehê û hevalên wê ruyên faşîstan pitir aşkere kir.

Em baş dizanin ku tevgera rizgarîxwaza gelê Kurd îro di demeke zor girîng de ye. Pêwîst e em ji bona van armancan xebatê bikin:

- Rizgariya jinên Kurdistanê.
- Parastina mafên malê û zarokan.
- Li dijî kolonyalîzmê û xwerîskên (adetên) civakî yê kevneperest.
- li dijî hemû qeyd û bendên zordarayê.
- Li dijî partiyên derebeg û birciwaziyên.

Em baş dizanin ku riya xebata me zor dirêj e û gelek dijwar e, lê bîr û baweriya me bi dademendiya doza me , ji me re bûye hêzek e xurt. Alîgirên me di

vê riyê de, hêzên pêşverû yên Kurdistanê, bi taybetî çîna karker û hêzên pêşverû yên cîhanê ne .

Emê di xebatê de pêşve herin û sûdê (fêdê) ji destkewt û pêkanînên hevalên xwe, sazûmanên jinên dêmokrat û pêşverû bistînin. Eger em di xebatê de bikevin , emê dîsan rabin û di vê riyê de pêşve herin, çiqas dijwarî û asteng jî li ser rîya me hebin ,emê bi serkevin ,lê rêzkerin û hevgirêdana me zor pêwîst e, ta ku em bi zanîn û bi lez pêşve herin.

1- Ev gotara bi navê komîta damezrandina Yekitiya jinên Kurdistanê li Sovyetistanê di kovara (Roja Kurdistan), hejmar 4, sal,1981 ê de hatiye weşandin.Lê divê ez ji bo dîrokê vê rastiyê aşkere bikim;gava ez li Lênîngradê xwendekar bûm, min ji keçên me Kurdan re ev sêmînara amede kir û di pişt re min ewa şand ji kovar Roja Kurdistan re ,desteya kovarê ev gotara ji zimanê erebî wergerandiye zimanê kurdî.

2- Di encama vê sêmînarê de,min bi alîkarî û pejrândina keçên Kurd li Sovyetistanê damezrandina (Yekitiya Jinên Kurdistanê

li Sovyetistanê) di 13.10.1980 li bajarê Lênîgradê di
daxûyaniyeke taybet de,bi zimanê erebî ragîhand.

Naverok

Pêşgotin

- 1- Yekitiya Sovyet.
- 2- Stêrka geş.
- 3- Hevpeyvîn bi Prof. Qenatê Kurdo re .
- 4- Fotbolîstekî Kurd li Dînamo Mosko .
- 5- Bawerdanek li ser (Yekbin) !
- 6- Rojnama Kurdistan 22 Eprîl ,1898-1902.
- 7- Bi hozaneke Kurd re , Dr.Zerê Yosif.
- 8- 75 saliya Q. Kurdo.
- 9-Dr. Husên Hebeş û Hawar.
- 10-Kurd û pirsê Kurda, M. Lazarêv.
- 11-Kê got Cegerxwîn mir ?
- 12-Hevpeyvîn bi M. Lazarêv re.
- 13-Kurd .
- 14-Pêşgotina M.Lazarêv ji ramana Bavê Nazê re(Çiyayê bi xûnê avdayî) werger ji zimanê rusî.
- 15-Pirtûkaxana kurdî li Sovyetistanê her dewlemendtir dibe .

16-Hevpeyvîn bi Muselyan re .

17-Elêksender Blok (1880-1920).

18-Helbestvan û hunermendê navdar Koste Xêtegorov (1859-1906).

19-Bûyerek teze di tevgera Kumunîstiyê de .

20-Jin û rola wan di avakirina civakê de .

Ji berhemên nivîskar

- 1-Rola kovara (Dengê Komakar di tevgera azadîxwaza Kurdistanê de) ,nama Doktoriyê ,1988,Lênîngada berê ,bi zimanê rusî.
- 2- Bi kurtî dîroka lêgerîna ziman û zaravên kurdî.Prof:Qenatê Kurdo,bi zimanê rusî ,werger bi zimanê erebî 1991.Sûriyê.
- 3-(Bi Kurtî dîroka wêja kurdî ya hevdem)Dr.Merof Xeznedarbi zimanê rusî,werger bi zimanê erebî 1993,Sûriyê.
- 4-Gurzek ji helbestên kurdî yên hevdem bi zimanê kurdî,werger bi zimanê erebî,1995,Sûriyê.
- 5-Kovara(Çiya)1965-1970 awêna çanda kurdî li Ewropa bi zimanê kurdî, lêkolîn , 2004, Almaniya.
- 6-Gotar û lêgerînên kurdî (1999-2004) bi zimanê erebî 2011,Sûriyê.
- 7-Gelê Kurd li Rojavayê Kurdistanê(Dîrok, rêxistin ,siyaset , û bi gelemperî pêwendiyên kurdî û erebî di dîrokê de) bi zimanê kurdî(lêkolîn), 2014 ,Sûriyê.
- 8-Dara Zeytunê dipeyive ... ,û çemê Efrînê di ber re dişewite bi zimanê kurdî (Serpêhatiyek)2008,Almaniya .
- 9-Gurzek gotar(1980-1988),bi zimanê kurdî,2011,Sûriyê.

10-Stranên kurdî ji amedekirina J.Museliyan bi zimanê kurdî,tîpên erebî,Lênîngrada berê ,guhaztin bi tîpên latînî,2011,Sûriyê.

11-Tu bi xwedêkê medîgrî(Helbest)1980-2011,bi zimanê kurdî,2011,Sûriyê.

12-Lêkolîn û hevpeyvîn bi zimanê kurdî 2011,Sûriyê.

13-(Berhem) bi zimanê kurdî,2011,Sûriyê.

14-Peyv û helwest bi zimanê kurdî,2014,Sûriyê

15-Çîrok bi zimanê kurdî,2015,Sûriyê.

16-Dewletên ewrupî û Kurdistan, bi zimanê kurdî, Kemal Henan,wergêr bi zimanê erebî .2015 Sûriyê.